

H.J. Heeres

Med. No. 373

DE LAND- EN TUINBOUW IN TETERINGEN

EEN LANDINRICHTINGSGBIED TEN NOORDEN VAN BREDA

Augustus 1987

SIGN: L27-373
EX. NO: C
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

TETERINGEN; SOCIAAL-ECONOMISCHE VERKENNING VAN EEN VEEHOUDERIJ IN NOORD-BRABANT

Heeres, ing. H.J.

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1987

51 p., tab., krt.

Beschrijving van de structuur van de land- en tuinbouw in een toekomstig landinrichtingsgebied van ca. 1200 ha in de gemeenten Teteringen, Terheyden en Oosterhout.

Op basis van gegevens van metellingen en aanvullende informatie worden de veranderingen in de structuur van de land- en tuinbouw in de periode 1980-1985 geanalyseerd. Hierbij is extra aandacht besteed aan de effecten van de melkcontigentering en de mestwetgeving op de bedrijfsvoering. Daarnaast wordt een schets gegeven van de mogelijke toekomstige ontwikkeling tot 1995.

Landinrichting/Structuur van de landbouw/Melkveehouderij/ Intensieve veehouderij/Tuinbouw/Superheffing/Mestwetgeving/Noord-Brabant

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
SAMENVATTING	5
1. INLEIDING	8
2. ALGEMENE ORIENTATIE	9
2.1 Ruimtelijke situatie en ruimtelijk beleid	9
2.2 Bevolking	10
2.3 Produktieomstandigheden	13
3. ALGEMENE AGRARISCHE ONTWIKKELING (1980-1985)	15
3.1 Bedrijven naar beroepsgroepen en type	15
3.2 Cultuurgrond en grondverkeer	15
3.3 Grondgebruik en produktiesamenstelling	17
3.4 Oppervlakte en produktie per bedrijf	18
3.5 Agrarische beroepsbevolking	20
4. ONTWIKKELING IN DE PRODUKTIETAKKEN (1980-1985)	23
4.1 Rundveehouderij	23
4.2 Intensieve veehouderij	31
4.3 Tuinbouw	32
5. VERWACHTE ONTWIKKELING IN DE LAND- EN TUINBOUW (1985-1995)	33
5.1 Inleiding	33
5.2 Cultuurgrond en grondgebruik	33
5.3 Meststoffenwetgeving	34
5.4 Melkveehouderij	37
5.4.1 Algemene inleiding	37
5.4.2 Verwachte ontwikkeling in Teteringen	39
5.5 Intensieve veehouderij	39
5.6 Tuinbouw	40
5.7 Produktie-omvang van de sectoren	40
5.8 Bedrijfs grootte	42
5.9 Aantal bedrijven en produktie per bedrijf	42
6. ENKELE SLOTOPMERKINGEN	45
LITERATUUR	46
BIJLAGEN	47

Samenvatting

Algemene oriëntatie

Het landinrichtingsgebied Teteringen ligt ten noorden van de stad Breda. Het gebied behoort voor een groot deel (80%) tot de gemeente Teteringen. De resterende oppervlakte ligt in de gemeenten Oosterhout en Terheyden. De totale oppervlakte bedraagt bijna 1200 ha. De land- en tuinbouwbedrijven in het gebied hebben ongeveer 1000 ha cultuurgrond in gebruik. Omdat veel inwoners van Breda naar omliggende gemeenten verhuisden is het inwonertal van Teteringen in de jaren zeventig sterk gestegen, hetgeen gepaard ging met een aanzienlijk verlies aan cultuurgrond. Deze ontwikkeling is de laatste jaren tot staan gekomen.

Agrarische structuur

In Teteringen is melkveehouderij de belangrijkste produktietak; 72% van de hoofdberoepsbedrijven in het gebied heeft melkveehouderij als hoofdactiviteit. Slechts elf procent van alle cultuurgrond heeft een niet direct op de melkveehouderij gericht gebruik. De totale produktie-omvang bestaat daarmee ook voor het grootste deel (64%) uit rundveehouderij.

Van de overige produktietakken levert de intensieve veehouderij de belangrijkste bijdrage. Hoewel het hier slechts een gering aantal bedrijven betreft, speelt deze sector in Teteringen zeker geen ondergeschikte rol. Dat is duidelijk zichtbaar aan de uitbreiding van het aantal varkensplaatsen die de laatste vijf jaar is gerealiseerd (46%).

Van veel minder groot belang voor het gebied is de akker- en tuinbouw. De eerste staat vooral ten dienste van de melkveehouderij (snijmais). De zeven tuinbouwbedrijven leveren gezamenlijk 9% van de produktie-omvang in het gebied. Het grootste deel hiervan komt voor rekening van enkele glastuinbouwbedrijven.

Ontwikkeling in het recente verleden (1980-1985)

Uit het voorgaande blijkt dat de agrarische ontwikkeling in Teteringen in belangrijke mate wordt bepaald door de melkveehouderij. Tot 1984 nam het aantal melkkoeien per 100 ha voedergewassen sterk toe (tot 2,5 mk/ha). De verhouding tussen het aantal melkkoeien en stuks jongvee liet tot 1984 een lichte daling zien (tot 0,72). Dit had tot gevolg dat de veedichtheid steeg tot + 3,3 gve/ha voedergewassen.

Na invoering van de superheffing in april 1984 werd het aantal melkkoeien op melkveebedrijven drastisch teruggebracht tot op het niveau van 1980 (-12%). Uitbreiding van de jong- en mestveestapel kon niet voorkomen dat de veedichtheid in één jaar tijd

daalde met 10% tot + 3,0 gve/ha in 1985. In totaal verminderde de produktie-omvang in het eerste superheffingsjaar met 10% waarmee deze bedrijfstak weer is aangeland op het niveau van 1980.

Voor de intensieve veehouderij is de groei sinds 1985 juist in een stroomversnelling geraakt. Van 1980 tot 1984 nam het aantal varkensplaatsen met 7% per jaar toe; het laatste jaar groeide de varkensstapel met 20%. Teteringen valt buiten het gebied waar de interimwet een verdere toename van het aantal dierplaatsen in de intensive veehouderij verbodt. Uitbreiding behoorde hier dus nog tot de mogelijkheden. De groei van het aantal varkensplaatsen heeft zich in Teteringen beperkt tot de gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven.

De toekomstige ontwikkeling

Rundveehouderij

Op basis van demografische factoren alleen (leeftijd bedrijfshoofden, opvolgingssituatie) zal het aantal bedrijven tot 1995 weinig veranderen. Echter in de komende tien jaar zal de superheffing als groeigrens invloed uitoefenen op het aantal bedrijven en arbeidskrachten in het gebied. Bij verlaging van melk- en rundvleesprijs en verdergaande korting op melkquota zullen melkveehouders proberen door kostenverlaging hun inkomen op peil te houden. Deze kostenverlaging wordt naar verwachting gerealiseerd door produktieverhoging per koe. Bij de prognose voor Teteringen wordt aangenomen dat deze produktie stijgt tot 7.000 kg per koe in 1995. Uitgegaan wordt van een verschuiving van quota in de richting van grote melkveebedrijven. Met andere woorden de quota per bedrijf zullen groter worden, het aantal melkkoeien per bedrijf blijft gelijk terwijl de produktie per koe in de toekomst verder toeneemt.

Uitgaande van een produktiestijging tot 7.000 kg zal het aantal melkkoeien op hoofdberoepsbedrijven met koeien teruglopen van 1.877 in 1985 tot + 1.500 in 1995 (-20%). Vijf, waarschijnlijk kleinere melkveebedrijven, zullen naar verwachting in de komende tien jaar verdwijnen, waarbij grond en quotum wordt overgedragen aan de blijvende melkveebedrijven. Op grond van deze uitgangspunten zal de bedrijfsgrootte van deze bedrijven gemiddeld met 2 ha toenemen, tot 26 ha in 1995. Door uitbreiding van de bedrijfsoppervlakte en een sterk dalende veedichtheid kan de ruwvoerhuishouding meer in evenwicht worden gebracht. Op sommige bedrijven met een minder zware veebezetting en een kleine varkensstapel is in de toekomst wellicht ruimte voor uitbreiding in de intensieve veehouderij.

Intensieve veehouderij

De nieuwe meststoffenwetgeving zal een verdere groei van het aantal varkensplaatsen op de intensieve veehouderijbedrijven in

het gebied onmogelijk maken. Uitbreiding is dan alleen mogelijk tot de maximale hoeveelheid van 125 kg fosfaat per ha is bereikt. Het gemiddelde intensieve veehouderijbedrijf in Teteringen produceert meer dan 250 kg fosfaat per ha en zal zijn mest buiten het eigen bedrijf moeten afzetten. Het lijkt dan ook niet onwaarschijnlijk dat een klein deel van de varkensstapel naar de meer gemengde, minder fosfaat producerende melkveebedrijven zal verhuizen.

Tuinbouw

Het areaal tuinbouw (opengronds en glas) gaf de laatste vijf jaar een lichte stijging te zien. De mogelijkheid tot uitbreiding van deze teelten is gezien de bodemgesteldheid in Teteringen gering. De wel voor tuinbouw geschikte hoge zandgronden, zullen waarschijnlijk in de eerste instantie in gebruik blijven voor de rundveehouderij. Wel zal de interesse in de opengrondstuinbouw groter worden naarmate de bedrijfsresultaten in andere sectoren door produktiebeperkende maatregelen steeds sterker onder druk komen te staan.

Tot slot

Over het algemeen kan de melkveehouderij in Teteringen geen "ongezonde sector" worden genoemd. Door het lage percentage huiskavel zijn de (factor)kosten wellicht aan de hoge kant. Dit minpunt vindt echter ruimschoots compensatie in de hoge melkproduktie per koe. De in het verleden getoonde foktechnische vooruitgang (groei melkproduktie van 65 kg/jaar) is juist voor de toekomst een bruikbare methode om met een kleinere melkveestapel het kostenniveau omlaag te brengen.

1. Inleiding

Ten behoeve van planvorming en evaluatie van het landinrichtingsproject "Teteringen" heeft de Landinrichtingsdienst van het Ministerie van Landbouw en Visserij het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek in te stellen naar het functioneren van de land- en tuinbouw in dit gebied. Het verslag van dit onderzoek dient ook als basis voor het door de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling op te stellen Landbouwstructuuradvies. In dit advies staan de wensen van land- en tuinbouw aangegeven ten aanzien van de inrichting van het gebied.

Om een goed beeld te krijgen van de landbouwkundige ontwikkeling wordt naast een beschrijving van land- en tuinbouw ook aandacht besteed aan enige algemene kenmerken van het gebied, die voor de agrarische ontwikkeling van belang zijn. Aan de orde komen onder andere het inwonertal, de ruimtelijke situatie en het ruimtelijk beleid. In hoofdstuk 2 wordt naast de algemene oriëntatie ook een korte schets gegeven van de produktie-omstandigheden in Teteringen. Vervolgens zal in hoofdstuk 3 de algemene agrarische ontwikkeling aan de orde komen, waarna in hoofdstuk 4 de ontwikkeling in de verschillende bedrijfstakken (rundveehouderij, intensieve veehouderij en tuinbouw) worden besproken. In het laatste hoofdstuk is een prognose over tien jaar gegeven, waarbij uitvoerig wordt ingegaan op de mogelijke gevolgen van de superheffing en de nieuwe meststoffenwetgeving op de landbouw in Teteringen.

2. Algemene orientatie

2.1 Ruimtelijke situatie en ruimtelijk beleid

Begrenzing

Het landinrichtingsgebied Teteringen (1.185 ha) ligt ten noorden van de stad Breda. Het behoort voor een groot deel (80%) tot de gemeente Teteringen, terwijl de gemeenten Terheyden en Oosterhout ieder een kleine oppervlakte (10%) van het landinrichtingsgebied binnen hun gemeentegrenzen hebben liggen. Het gebied strekt zich uit van Breda tot aan het Markkanaal. Aan de oostzijde grenst het aan een natuurgebied (zie kaart 1). In het verleden is ten behoeve van de woningbouw veel grond aan de landbouw onttrokken.

Ruimtelijk beleid op nationaal niveau

In de Nota Landelijke gebieden 1) behoort Teteringen tot de groep gebieden met hoofdfunctie landbouw (zone A).

Het gebied is in 1985 op het voorbereidingsschema voor landinrichtingprojecten geplaatst in verband met de in het gebied aanwezige achterstanden in inkomen en werkomstandigheden, de ligging binnen de stedelijke invloedssfeer en de disharmonie tussen de kwaliteit van het landschap en de functies die het gebied vervult of moet vervullen.

Volgens het Structuurschema Openluchtrecreatie is Teteringen gelegen in een zone voor de ontwikkeling van recreatiegebieden en recreatief medegebruik met uitbreidingsmogelijkheden voor verblijfsrecreatie.

Ruimtelijk beleid op provinciaal en gemeentelijk niveau

Het provinciaal ruimtelijk beleid is neergelegd in het in 1981 vastgestelde streekplan West-Brabant. Hierin wordt 45% van de oppervlakte in Teteringen aangeduid als agrarisch gebied, waar de agrarische functie moet worden behouden of versterkt. Dertig procent van Teteringen bestaat uit visueel open agrarisch gebied met landschappelijke waarde. Het behoud van de agrarische functie staat hier naast de instandhouding van de aanwezige visuele openheid. In het noorden van Teteringen langs het Markkanaal komt een klein gebiedje van enkele hectaren voor met de aanduiding "agrarisch gebied met natuurwaarde". Hier dient volgens het streekplan toepassing van de relatienota te worden overwogen, als een doel-

1) Deel 3d van de Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening.

matige agrarische bedrijfsvoering niet leidt tot een vanwege natuur en landschap gewenst beheer.

Binnen het gebied Teteringen is het deel tussen Breda en Teteringen aangeduid als "stadsregionale geleidingszone". Deze zones zijn de eerst aangewezen gebieden voor ontwikkeling van recreatieve voorzieningen ten behoeve van inwoners uit aangrenzende stadsdelen. Het noordoostelijk deel van Teteringen is aangeduid als "stadsregionaal uitloopgebied". In het basisplan Openluchtrecreatie van het stadsgewest Breda (1982) wordt gepleit voor extensieve vormen van recreatie.

De drie in het herinrichtingsblok gelegen gemeenten hebben een (gedeeltelijk) goedgekeurd bestemmingsplan-buitengebied. De gemeente Teteringen geeft aan het blok drie bestemmingen: het westelijk deel heeft de bestemming "visueel open agrarisch gebied met landschappelijke waarde", terwijl het oostelijk deel deels wordt aangeduid als "primair agrarisch gebied" en deels "agrarisch gebied met landschappelijke waarde". In het zuiden is het gebiedsdeel gelegen tussen Breda en Teteringen bestemd tot "agrarisch gebied zonder bebouwing".

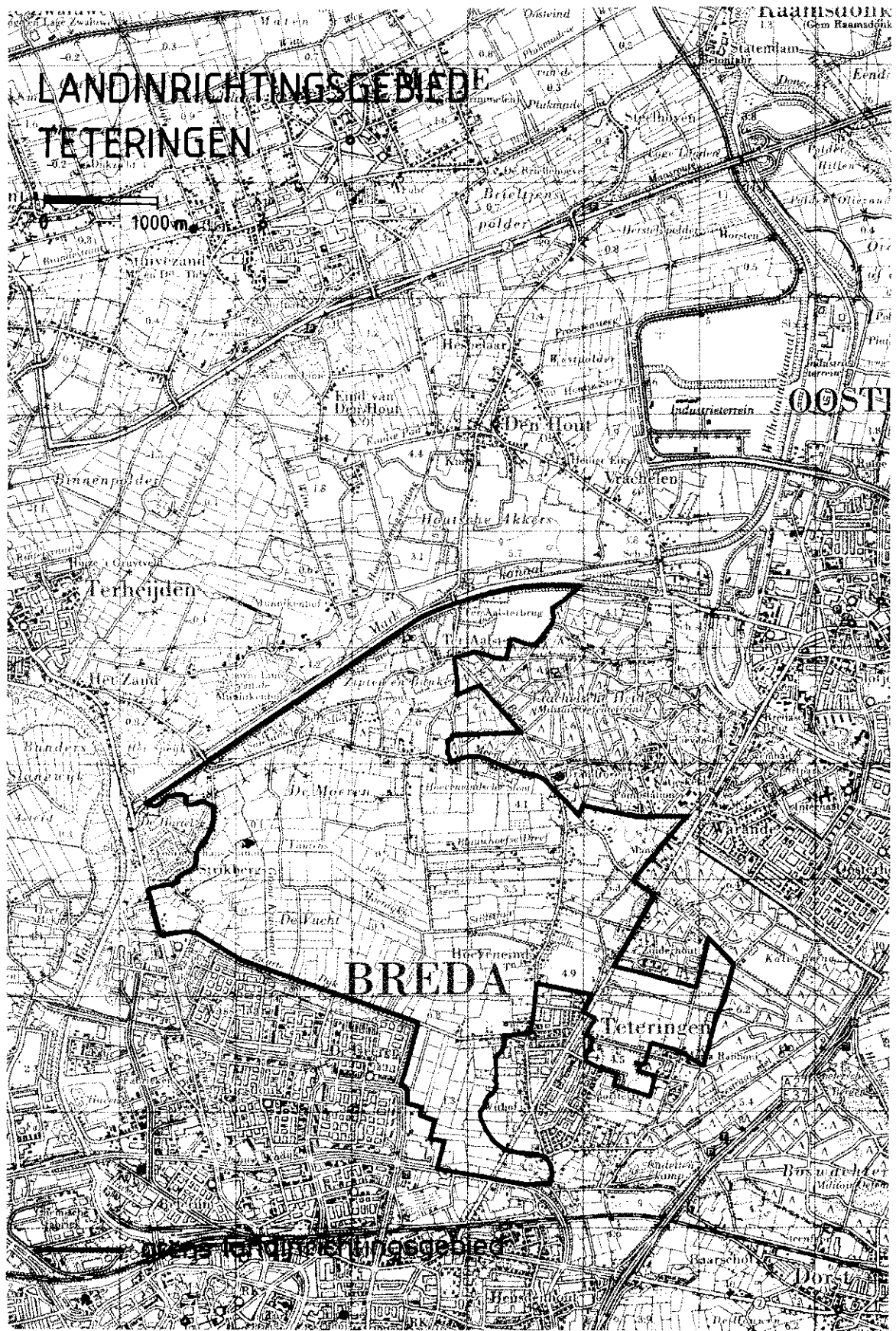
2.2 Bevolking

Het landinrichtingsgebied Teteringen wordt voornamelijk bewoond door inwoners van de gemeente Teteringen en Terheyden. De laatste vijftien jaar is het inwonertal van beide gemeenten sterk gestegen. Vooral in de jaren zeventig verhuisden veel mensen van de stad Breda naar omliggende gemeenten. Voor de landbouw in Teteringen betekende dit een relatief groot verlies aan cultuurgrond. De oppervlakte in gebruik bij land- en tuinbouwbedrijven nam in de gemeente Teteringen van 1973 tot 1982 met ongeveer 200 ha af 1). De laatste vijf jaar is deze ontwikkeling praktisch tot staan gekomen.

Tabel 2.1 Mutatie inwonertal

Gemeente	Toename inwonertal over de periode		Inwonertal
	1971-1981	1981-1985	1985
Teteringen	+ 1.506	- 8	5.521
Terheyden	+ 1.858	+ 86	8.478
Breda	- 3.456	+ 1.867	118.974

1) Op basis van gemeentelijke cijfers.

LANDINRICHTINGSGEBIED TETERINGEN

1000m

BREDA

Teteringen

landinrichtingsgebied

2.3 Produktieomstandigheden

Bodem en waterhuishouding

Bodemkundig gezien is het landinrichtingsgebied onder te verdelen in het oostelijke dekzandgebied en het meer westelijk-gelegen gebied met veen- en moerige gronden. Het centraal laaggelegen gedeelte van het gebied bestaat deels uit klei op veengronden en deels uit moerige gronden. Het noorden en oosten van het blok wordt gekenmerkt door overwegend zwarte enk-eerdgronden met een humushoudende bovenlaag van meer dan 50 cm. In het gebied komt weinig begroeiing voor waardoor het een open landschappelijk karakter krijgt.

Het gebied behoort waterstaatkundig tot het waterschap "Bovenmark". De hooggelegen zandgronden in het oosten hebben evenals het centrale kleigebied weinig wateroverlast. In het westelijk deel, waar veel veen- en moerige gronden voorkomen, laat de drooglegging te wensen over. Het electrisch schroefpompgemaal uit 1930 is niet op haar taak berekend, waardoor ongeveer veertig procent van de gronden hier een landbouwkundig gezien te hoge wintergrondwaterstand hebben. Op een kwart van de totale oppervlakte treden in de zomer flinke droogtedepressies op. Het betreft hier de oostelijk en noordoostelijk gelegen zandgronden (vooraafgaande informatie is ontleend aan het door de landinrichtingsdienst opgestelde rapport artikel 32 van de ruilverkaveling-wet 1954).

Ontsluiting

Over het geheel genomen is Teteringen redelijk tot goed ontsloten. De rijksweg Breda - Terheyden - Moerdijk en de kwartaire verbindingsweg Breda - Oosterhout vormen de hoofdontsluiting van het gebied. De dichtheid van het verharde wegennet bedraagt 19,3 m/ha. Slechts 20 ha is niet binnen 500 m van een verharde weg gelegen en vrijwel alle bedrijfsgebouwen worden ontsloten door een verharde weg of semi-verharde weg.

De verkaveling

De kavelvorm in Teteringen loopt nogal uiteen. In de Vugt-polder en vooral in de strook langs de zwarte dijk is sprake van smalle langgerekte kavels 1), terwijl op de oostelijke zandgronden een blokverkaveling overheerst. Het grote aantal kavels per bedrijf belemmert een efficiënte bedrijfsvoering (zie ook paragraaf 4.1).

1) Zie voor omschrijving bijlage 1.

Tabel 2.2 Verkaveling naar bedrijfstype 1)

Bedrijfstype	Aantal kavels per bedrijf	Gemiddelde kaveloppervlakte (ha)
Gespecialiseerde melkveebedrijven	6	3,98
Overwegend melkveebedrijven	7	2,97
Intensieve veehouderijbedrijven	4	2,20
Glastuinbouwbedrijven	1	1,51
Overige bedrijven	4	2,71
Totaal	5	3,32

1) Zie voor omschrijving bijlage 1.

3. Algemene agrarische ontwikkeling (1980-1985)

3.1 Bedrijven naar beroepsgroep en type

Binnen het landinrichtingsgebied Teteringen bevinden zich in 1985 65 geregistreerde agrarische bedrijven: 49 hoofdberoepsbedrijven en 16 nevenbedrijven. De bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven werken veelal uitsluitend op het eigen bedrijf. Zes van hen hebben een aan de landbouw verwante nevenactiviteit (o.a. loonwerk veehandel). Van de 16 nevenberoepers hebben 8 hun hoofdberoep buiten de landbouw en 8 zijn rustend agrariër.

De hoofdberoepsbedrijven zijn in vijf typen onderscheiden. De twee melkveebedrijfstypen vormen de grootste groep (zie tabel 3.1). In de afgelopen vijf jaar heeft een verschuiving plaatsgevonden van gespecialiseerde naar overwegend melkveebedrijven. Als gevolg van de superheffing kregen tien gespecialiseerde melkveebedrijven (80% melkvee) uit 1980 in 1985 een meer gemengd karakter (60-80% melkvee) (zie paragraaf 3.4). Van de overige bedrijfstypen nam alleen het aantal intensieve veehouderijbedrijven toe (+2). Deze ontwikkeling houdt verband met het gestegen aantal varkensplaatsten in Teteringen (zie paragraaf 4.2).

Tabel 3.1 Bedrijven naar beroepsgroep en type

Bedrijfstype	Aantal bedrijven	
	1980	1985
Gespecialiseerde melkveebedrijven	37	25
Overwegend melkveebedrijven	1	10
Intensieve veehouderijbedrijven	4	6
Glastuinbouwbedrijven	4	4
Overige hoofdberoepsbedrijven	4	4
Totaal hoofdberoepsbedrijven	50	49
Nevenbedrijven	15	16
Totaal bedrijven	65	65

3.2 Cultuurgrond en grondverkeer

In 1985 hebben alle geregistreerde land- en tuinbouwbedrijven in Teteringen gezamenlijk 988 ha cultuurgrond (gemeten

maat) 1) in gebruik. Bij deze telling zijn alle bedrijven inbegrepen, die met hun bedrijfsgebouwen binnen het studiegebied liggen en een minimale produktie-omvang hebben van 10 sbe. In het vervolg wordt de gemeten maat in beschouwing genomen, tenzij anders wordt vermeld.

De laatste vijf jaar is de geregistreeerde oppervlakte in gebruik bij de bedrijven in het gebied met 64 ha toegenomen. Uiteraard betekent dit niet dat de werkelijke oppervlakte in het gebied is toegenomen. Het kan zijn dat er minder grond in gebruik is bij de geregistreeerde bedrijven buiten het gebied of bedrijven binnen het gebied meer grond buiten het gebied hebben aangetrokken.

Gedurende de beschouwde periode wisselde in totaal 125 ha cultuurgrond van gebruiker. Meer dan driekwart hiervan werd van vader op zoon overgedragen. Bedrijfsvergroting vond vooral plaats op de gespecialiseerde melkveebedrijven. Door opheffing van nevenbedrijven kwam in totaal 11 ha vrij, waarvan een deel voor niet-agrarisch gebruik werd aangekocht. In de afgelopen jaren ging op deze wijze 2,5 ha cultuurgrond van neven- en hoofdberoepsbedrijven voor de landbouw verloren, hetgeen veel minder is dan de oppervlakte die in de zeventiger jaren werd onttrokken (zie paragraaf 2.2).

Tabel 3.2 Grondverkeer alle bedrijven 1980-1985 *

Ha vrijkomende cultuurgrond		Ha verworven cultuurgrond	
Opheffing	13	Stichting	11
Bedrijfsoverdracht	86	Bedrijfsoverdracht	86
Verkleining	26	Vergroting	92
Toename cultuurgrond geregistreeerde bedrijven	64		
Totaal	189		189

* Totaal cultuurgrond 1980 = 924 ha, 1985 = 988 ha.

Het overgrote deel van de grond (79%) is in eigendom van de gebruikers. Hiermee ligt Teteringen ver boven het landelijk gemiddelde. Negentien procent van de bij alle bedrijven in gebruik zijnde grond is pachtland; twee procent heeft een "overige exploitatievorm".

1) Zie voor begripsomschrijving bijlage 1.

3.3 Grondgebruik en produktiesamenstelling

De cultuurgrond in Teteringen wordt voor 95% gebruikt voor de rundveehouderij (79% grasland en 16% snijmais), voor 3% als tuinland en voor 1% als bouwland exclusief voedergewassen. In de afgelopen vijf jaar heeft zich geen grote verandering in het grondgebruik voorgedaan. Alleen het areaal snijmais nam licht toe.

Tabel 3.3 Grondgebruik

Grondgebruik	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven			
	ha		%		ha		%	
	1980	1985	1980	1985	1980	1985	1980	1985
Grasland	695	719	83	79	65	56	76	70
Snijmais	115	149	14	16	13	19	15	23
Overig bouwland	7	10	1	1	4	1	5	1
Tuinland	22	26	2	3	2	2	2	3
Braakland	-	4	-	1	2	2	2	3
Totaal	839	908	100	100	86	80	100	100

Veruit het grootste deel (64%) van de produktie-omvang in Teteringen wordt gevormd door de melkveesector. Veel kleiner in omvang zijn de intensieve veehouderij en de tuinbouw die respectievelijk 16 en 14 procent van de totale produktie in Teteringen leveren.

De omvang van de agrarische produktie in sbe nam de afgelopen tien jaar (1975-1985) met 30% toe (2,8% per jaar). Deze groei is aanzienlijk hoger dan in de provincie Noord-Brabant (1,2% per jaar) en het land van Breda en Oosterhout (2,3% per jaar). Dit verschil in produktiegroei kwam vooral tot stand in de intensieve veehouderij en de glastuinbouw, waar het aantal sbe fors toenam. In de rundveesector bleef de produktiegroei beperkt tot 1,1 % per jaar, terwijl die in de akkerbouw met 0,1% afnam.

In 1984 kwam er een einde aan de vanaf 1975 onafgebroken groei van de produktie-omvang in de melkveehouderij. Veel melkveehouders moesten hun veestapel inkrimpen om aan superheffing te ontkomen. De gevolgen zijn vooral goed zichtbaar in het boekjaar '84-'85, toen het aantal melkkoeien in de gemeente Teteringen met 13% terugliep. De naburige gemeente Terheyden, met eveneens grond in het landinrichtingsgebied, laat een gelijksoortige ontwikkeling zien.

De van november 1984 tot einde 1986 geldende interimwet

intensieve veehouderij had geen directe gevolgen voor Teteringen. Het landinrichtingsgebied valt buiten de regio, waarvoor het ministerie een uitbreidingsverbod had afgekondigd. Veehouders met een gemengd danwel gespecialiseerd (intensief) veehouderijbedrijf realiseerden de afgelopen anderhalf jaar een omvangrijke toename in het aantal varkensplaatsen. Het aantal melkveebedrijven met varkens evenals het aantal varkens op deze bedrijven nam echter af. Van mei 1984 tot mei 1985 steeg het aantal mest- en fokvarkens in het gebied met 21%. Het jaar daarvoor ('83-'84) beperkte de groei zich tot 4% 1). Als gevolg hiervan groeide de productie-omvang intensieve veehouderij de afgelopen periode met 15%.

Tabel 3.4 Samenstelling en ontwikkeling productie-omvang

Produktietak	Sbe		%		Index 1985 (1980 = 100)
	1980	1985	1980	1985	
- rundveehouderij	6956	6996	66	64	101
- snijmais	403	521	4	5	129
- overig bouwland	62	69	1	1	111
- intensieve veehouderij	1527	1751	14	16	115
- tuinbouw opengrond	410	323	4	3	79
- fruitteelt + boomkwekerij	334	249	3	2	75
- glastuinbouw	889	1026	8	9	115
Totaal hoofdberoeps-bedrijven	10575	10930	100	100	103
Nevenbedrijven	657	808			123
Alle bedrijven	11232	11738			105

3.4 Oppervlakte en productie per bedrijf

Oppervlakte per bedrijf

De gemiddelde bedrijfsgrootte bedraagt 18,5 ha. In het voornamelijk rundveegebied Teteringen is 55% van alle hoofdberoepsbedrijven kleiner dan 20 ha.

De bedrijfsgrootte van melkveebedrijven (meer dan 60% sbe melkveehouderij) bedraagt 24 ha. De gespecialiseerde melkveebedrijven (meer dan 80% sbe melkveehouderij) zijn gemiddeld 4 ha groter dan de overwegend melkveebedrijven (60-80% sbe melkvee-

- 1) Op basis van gemeentelijke cijfers

houderij). De minder grondgebonden bedrijfstypen (intensieve veehouderij en glastuinbouw) hebben met respectievelijk 10 en 3 ha (nog) voldoende grond voor een gezonde bedrijfsvoering. Voor de toekomst is de huidige gemiddelde bedrijfsoppervlakte van 10 ha voor intensieve veehouderijbedrijven waarschijnlijk te klein om aan de, door overheid op te leggen heffing op mestoverschotten te ontkomen (zie ook paragraaf 5.3).

De enige verandering in de bedrijfsgroottestructuur is de toegenomen bedrijfsoppervlakte van gespecialiseerde melkveebedrijven. Als gevolg van de superheffing hebben de kleine bedrijven in deze groep hun veestapel ingekrompen, waardoor zij nu qua produktiesamenstelling tot de groep van overwegend melkveebedrijven zijn gaan behoren (zie ook bijlage B.3.5).

Tabel 3.5 Ontwikkeling bedrijfsoppervlakte (1980-1985)

Bedrijfstype	Aantal bedrijven van ... ha in 1985				Ha per bedrijf	
	tot 10	10-20	20-30	30 e.m.	1980	1985
Gesp. melkveebedr.	-	8	10	7	20,6	24,2
Overw. melkveebed.	-	6	2	2	20,0	20,8
Inten. veeh.bedr.	4	1	1	-	9,0	10,3
Glastuinbouwbedr.	-	-	-	-	2,5	2,7
Overige bedrijven	1	1	-	-	3,0	5,5
Totaal	5	16	13	9	16,8	18,5

Productie-omvang per bedrijf

Ongeveer 40% van de melkveebedrijven in Teteringen heeft een bedrijfsomvang kleiner dan 190 sbe. In 1985 diende een melkveebedrijf en omvang van ca. 190 sbe (55 melkkoeien) hebben om het bedrijfshoofd en zijn gezin een bestaanbasis te bieden en ruimte te geven voor reserveringen die voor het voortbestaan van het bedrijf noodzakelijk zijn 1).

In 1980 was het aandeel melkveebedrijven met minder dan 190 sbe kleiner dan in 1985, terwijl de gemiddelde bedrijfsomvang praktisch geblyk bleef. Een en ander houdt verband met de grootte van de veestapel, die als gevolg van de superheffing op bijna alle bedrijven in omvang afnam. De grootste verschuiving deed zich voor op bedrijven met een veestapel tussen de 40 en 75 melkkoeien 2). Van alle melkveebedrijven uit het eerste jaar kwamen twaalf gespecialiseerde melkveebedrijven in 1985 terecht bij

1) Zie "Krimpenewaard", LEI-publikatie 2.146, 1981.

2) Zie bijlage B.3.6.

Tabel 3.6 Produktie-omvang per bedrijf

Bedrijfstype	Aantal bedrijven met ... sbe in 1985				Sbe per bedrijf	
	tot 130	130-190	190-250	250 e.m.	1980	1985
Gesp. melkveebedr.	5	4	8	8	213	220
Overw. melkveebed.	-	5	2	3		217
Intens. veeh.bedr.	2	1	-	3	242	246
Glastuinbouwbedr.	1	-	-	3	250	187
Overige bedrijven	2	1	1	-	127	191
Totaal	10	11	11	17	212	213

de groep van overwegend melkveebedrijven. Op praktisch al deze bedrijven zijn fok en/of mestvarkens aanwezig, waarvan het aantal in veel gevallen de laatste jaren is uitgebreid.

3.5 Agrarische beroepsbevolking

Aantal arbeidskrachten

In 1985 werkten op de 49 hoofdberoepsbedrijven 88 regelmatige arbeidskrachten: 67 mannelijke en 21 vrouwelijke. Terwijl

Tabel 3.7 Aantal arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven

Arbeidskrachten	Mannen		Vrouwen 1)		Mannen + Vrouwen	
	1980	1985	1980	1985	1980	1985
Bedrijfschoudeu/ echtgenote	52	49	32	21	84	70
Kinderen	15	13	-	-	15	13
Overige arbeids- krachten	4	5	1	-	5	5
Totaal	71	67	33	21	104	88
Arbeidskr. per bedr.	1,42	1,36	0,66	0,42	2,08	1,79

- 1) De afname van het aantal vrouwen is mogelijk mede veroorzaakt door verandering in het telcriterium tussen 1980 (15 uur) en 1985 (20 uur).

Tabel 3.8 Sbe per arbeidsjaareenheid naar bedrijfstype

Bedrijfstype	Arbeidsjaar eenheden (AJE)		Sbe per bedrijf		Sbe per AJE	
	1980	1985	1980	1985	1980	1985
Melkveebedrijven	71	57	213	219	114	134
Intensieve veeh. bedrijven	8	11	242	246	121	134
Glastuinbouwbedrijven	10	7	250	271	100	149
Overige bedrijven	6	10	127	188	84	75
Totaal	105	85	212	223	111	129

het aantal hoofdberoepsbedrijven praktisch gelijk bleef, nam het aantal vaste arbeidskrachten in de afgelopen periode sterk af (- 3% per jaar). De vaste mannelijke arbeidsbezetting is gemiddeld 1,37 man per bedrijf, hetgeen overeenkomt met andere Brabantse landinrichtingsgebieden.

Het arbeidsvolume uitgedrukt in arbeidsjaareenheden (AJE) 1) nam af van 1,9 in 1980 tot 1,73 per bedrijf in 1985. Het aantal sbe per AJE steeg de afgelopen vijf jaar met 18 tot 129 sbe per AJE in 1985. Deze produktiviteitsstijging vond vooral plaats op de melkveehouderij- en glastuinbouwbedrijven.

Leeftijd bedrijfshoofden en opvolgers

Hoewel in mindere mate dan overig Brabant, komen ook in Teteringen een relatief groot aantal oude bedrijfshoofden voor. Hun aantal nam echter de laatste jaren niet verder toe, maar vertoont een lichte daling, zodat nu ongeveer 40% van alle hoofdberoepsbedrijven ouder is dan vijftig jaar. In het land van Breda en Oosterhout en de provincie Noord-Brabant ligt dit percentage veel hoger en is vooral de laatste vijf jaar aanzienlijk toegenomen.

In de afgelopen periode zijn vijf van de vijftig, in 1980 nog aanwezige, bedrijfshoofden door hun zoon opgevolgd. Twee bedrijven keerden in 1985 niet als hoofdberoepsbedrijf terug, maar werden opheven of voortgezet als nevenbedrijf.

Van de 19 bedrijven, waar het bedrijfshoofd vijftig jaar of ouder is, hebben 13 een opvolger, 4 geen opvolger en op twee bedrijven is opvolging (nog) onzeker. Het opvolgingspercentage bedraagt derhalve 68% en ligt zowel voor de land- als tuinbouwbedrijven op een zelfde niveau.

1) AJE = de arbeid van één persoon in één jaar (= 2000 uur)

Tabel 3.9 Leeftijd bedrijfshoofden en opvolgingssituatie (hoofdberoepsbedrijven)

Leeftijd bedrijfs- hoofd	Bedrijfshoofden				Aantal bedrijven in 1985		
	aantal		percentage		met op- volger	zonder opvolger	opvolging onbekend
	1980	1985	1980	1985			
tot 40 jaar	17	15	34	31			
40-50 jaar	12	15	24	31			
50-55 jaar	8	5	16	10	3	1	1
55-60 jaar	3	8	6	16	7	1	-
60 jaar e.o.	10	6	20	12	3	2	1
Tot. bedr.	50	49	100	100	13	4	2

4. Ontwikkeling in de produktietakken (1980-1985)

4.1 Rundveehouderij

De rundveehouderij in Teteringen kenmerkt zich door een relatief zware veebezetting en een hoge melkproduktie per koe. In tabel 4.1 is een overzicht gegeven van de gehele rundveehouderij in Teteringen inclusief de bedrijven, waar de melkveehouderij een ondergeschikte plaats 1) inneemt. Ook de oppervlakte voedergerassen op bedrijven zonder rundvee is in deze tabel meegenomen.

Tabel 4.1 Overzicht van de rundveehouderij * 1980-1985

	Hoofdberoeps- bedrijven		Neven- bedrijven		Alle bedrijven	
	1980	1985	1980	1985	1980	1985
Bedrijven met rundvee	41	38	4	5	45	43
Bedrijven met melkvee	38	37	3	4	41	41
Ha grasland **	695	719	65	56	759	775
Ha snijmais **	115	149	13	19	128	168
Aantal melkkoeien	1925	1877	69	81	1994	1958
jongvee	1382	1548	99	49	1481	1597
mestvee	129	158	68	81	197	1239
gve/ha voedergerassen	3,24	3,10	2,45	2,31	3,18	3,04

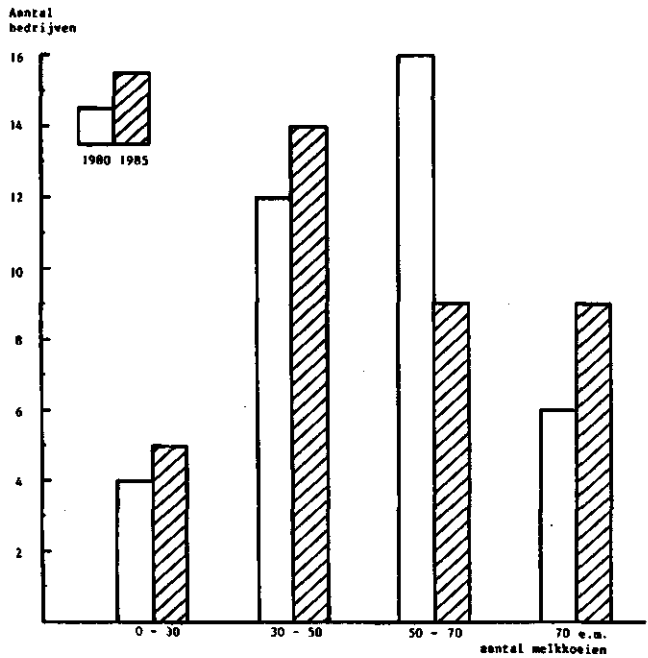
* Alle bedrijven met rundvee.

** Grasland en snijmais aanwezig op alle bedrijven in het gebied inclusief snijmais op akkerbouwbedrijven zonder rundvee.

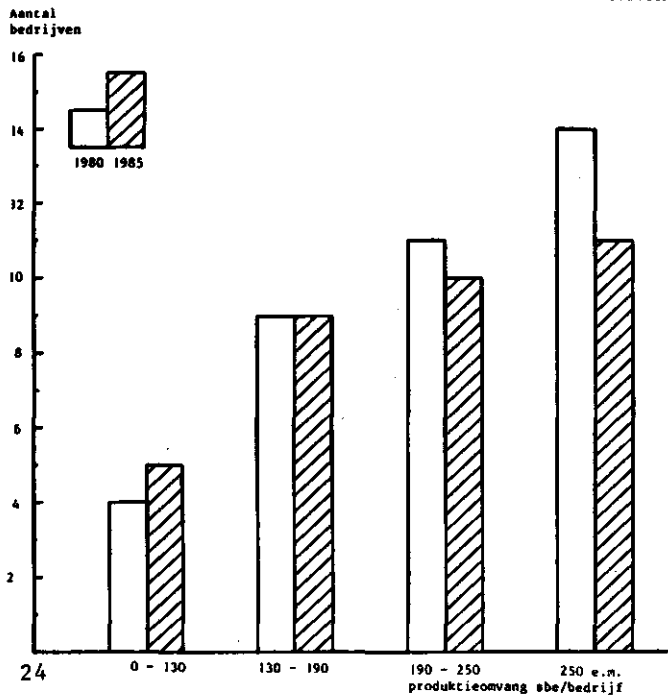
Zoals hiervoor reeds aangegeven, is de afname van het aantal melkkoeien per bedrijf de belangrijkste verandering in de afgelopen vijf jaar. Vooral het aantal bedrijven, dat in 1980 nog een melkveestapel had van 50 tot 70 melkkoeien, nam sterk af (zie figuur 4.1). Deze, onder invloed van de superheffing op gang gebrachte ontwikkeling, heeft ook haar effect gehad op de gemiddelde produktie-omvang van de melkveebedrijven (zie figuur 4.2).

- 1) Melkveehouderij minder dan 60% van de totale produktie-omvang.

FIGUUR 4.1 MELKVEEBEDRIJVEN NAAR GROTE VEESTAPEL IN 1980 EN 1985

FIGUUR 4.2 MELKVEEBEDRIJVEN NAAR PRODUKTIEOMVANG

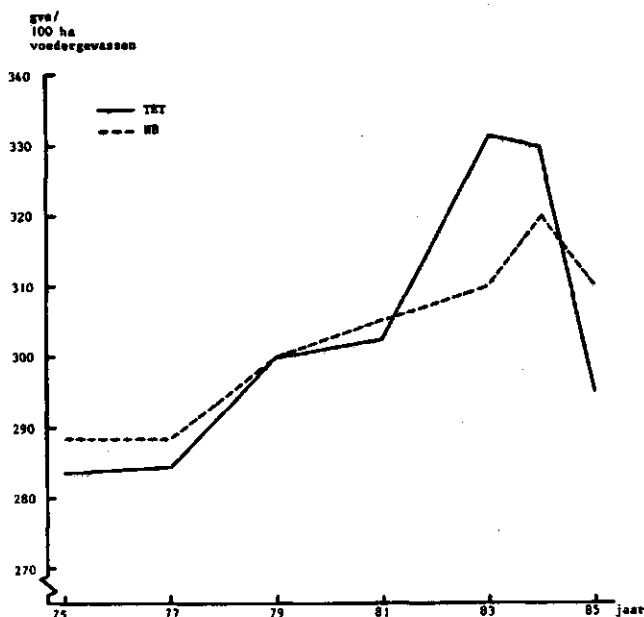
Superheffing en veedichtheid op bedrijven met melkkoeien

In april 1984 werd de superheffing ingevoerd. De invloed hiervan op de veedichtheid 1) in Teteringen is in de landbouwtelling van mei 1985 terug te vinden. Vandaar dat in onderstaande beschouwing eerst de periode tot 1984 aan de orde komt en pas daarna pas de veranderingen gedurende het eerste superheffingsjaar in beschouwing worden genomen. Bij deze beschouwing wordt uitgegaan van de hoofdberoepsbedrijven met koeien in de gemeente Teteringen.

Van 1975 tot 1984 breidden melkveehouders hun areaal voedergrassen ieder jaar verder uit. Dit ging voor een deel ten koste van de kleinere (melkvee)bedrijven. Gemiddeld bedroeg de stijging van het areaal voedergrassen 2,7% per jaar. Ook het aantal melkkoeien per bedrijf nam toe, echter in een veel hoger tempo (6% per jaar).

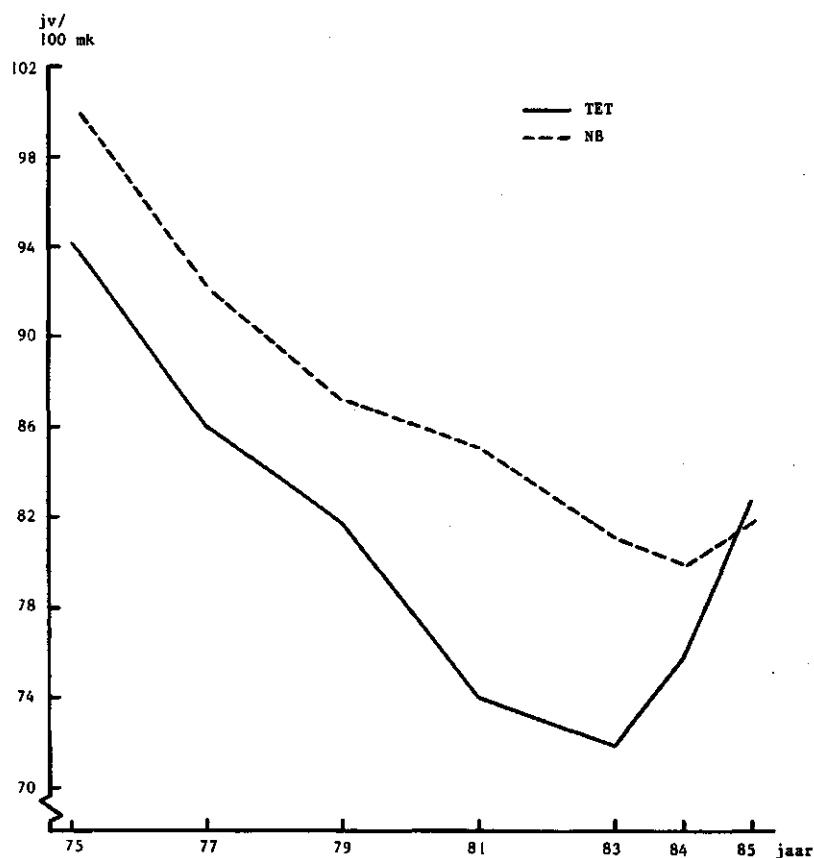
Het aantal stuks jong- en mestvee per bedrijf laat een langzaam afnemende groei zien, resulterend in een jaarlijkse toename van 1,8%. Een en ander had tot gevolg dat de veedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven in Teteringen over de beschouwde periode ('75-'84) toenam van 2,84 tot 3,29 gve per ha voedergrassen. De jongvee-melkkoeienverhouding en de mestvee-melkkoeienverhouding daalde tot 1983 aanzienlijk, maar is bij de landbouwtelling van mei 1984 (één maand na de invoering van de superheffing) omgeslagen in een scherpe stijging (zie figuur 4.3 en 4.4).

Figuur 4.3 Veedichtheid Teteringen en Noord-Brabant

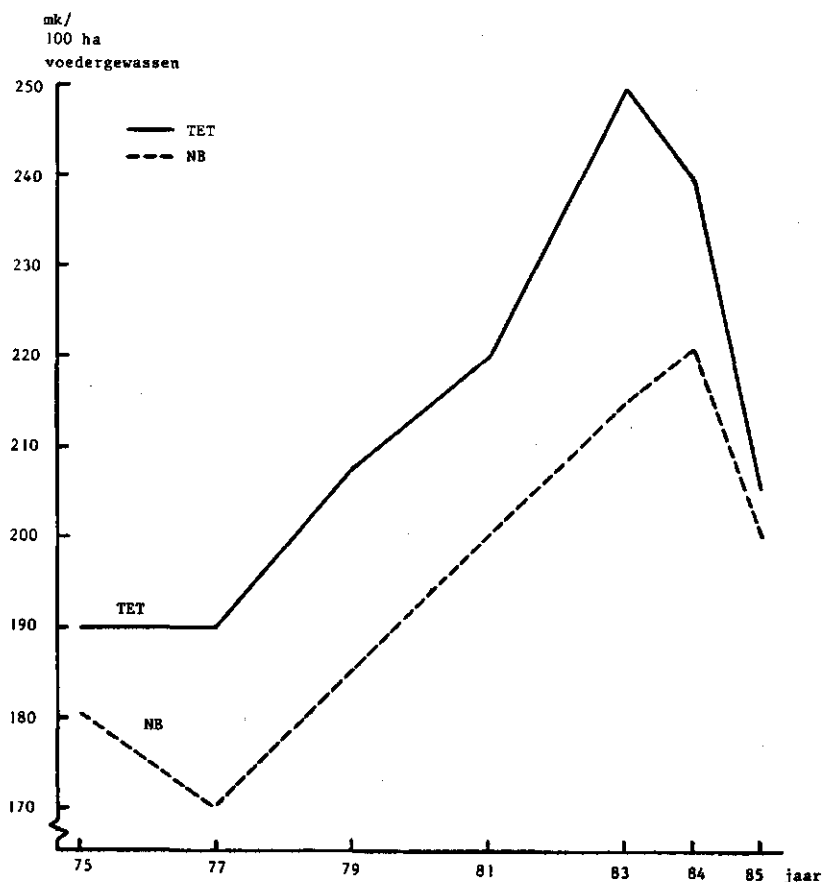
- 1) Aantal gve/totaal ha grasland en voedergrassen op hoofdberoepsbedrijven.

Figuur 4.4 Jongvee per honder melkkoeien in Teteringen en Noord-Brabant

Bij de landbouwtelling van 1985, één jaar na de invoering van de superheffing, hebben melkveehouders in Teteringen reeds een aanzienlijk deel (8,3%) van hun melkveestapel afgestoten. Het aantal melkkoeien per bedrijf is gedaald tot op het niveau van 1980 terwijl de oppervlakte voedergewassen in het eerste superheffingsjaar nog licht is toegenomen (zie figuur 4.5).

Figuur 4.5 Aantal melkkoeien per 100 ha voedergewassen in Teteringen en Noord-Brabant

Door bovengenoemde ontwikkelingen is de veedichtheid gedaald tot op het niveau van 1979. Het beeld in Teteringen komt overeen met dat in het Land van Breda en Oosterhout, terwijl in Noord-Brabant als geheel de daling van het aantal gve per 100 ha voedergewassen veel minder groot was. Bij deze vergelijking moet worden opgemerkt dat in Noord-Brabant de veedichtheid over de beschouwde periode op een lager niveau lag dan in Teteringen. De ontwikkeling in het landinrichtingsgebied Teteringen wijkt in geringe mate af van die in de gemeente Teteringen, omdat de daling van de veedichtheid in de gemeente Terheyden en Oosterhout, die eveneens grond in het herinrichtingsblok hebben liggen, minder extreem is.

Verkaveling op bedrijven met koeien

Vooraf op hoofdberoepsbedrijven met koeien staat een slechte verkaveling een optimale bedrijfsvoering in de weg. Voor een efficiënte bedrijfsvoering is het gewenst dat voldoende grond bij de bedrijfsgebouwen ligt (huiskavel) om daar de melkkoeien de gehele zomerperiode te kunnen weiden.

Een oppervlakte van ongeveer 25 are per koe is daar minimaal noodzakelijk. Dit blijkt op veel bedrijven niet het geval te zijn. Uit tabel 4.2 blijkt dat het overgrote deel (65%) een te kleine huiskavel heeft om het melkvee in de directe omgeving van de bedrijfsgebouwen te weiden.

Tabel 4.2 Verkaveling op bedrijven met koeien

	Minder dan 25 are huiskavel per koe		Meer dan 25 are huiskavel per koe	
	minder dan 60% huis- kavel	meer dan 60% huis- kavel	minder dan 60% huis- kavel	meer dan 60% huis- kavel
Bedrijven met melk- koeien	23	2	4	9
Gespecialiseerde melk- veebedrijven	16	-	3	6
Overwegend melk- veebedrijven	5	1	1	3
Bedrijven met lig- boxenstal	21	1	2	5

Staltype

Op de 27 melkveebedrijven met ligboxenstal daalde de veedichtheid van 3,42 in 1980 tot 3,24 gve per ha voedergrassen in 1985. De 8 bedrijven met traditionele stal laten een indertijdse ontwikkeling zien. Hier daalde de veedichtheid tot 2,64 gve per ha voedergrassen. Naast de melkveebedrijven zijn in Teteringen nog twee (gemengde) bedrijven met een ligboxenstal. In totaal is bijna 90% van alle melkkoeien in ligboxenstallen ondergebracht.

Tabel 4.3 De melkveehouderij naar staltype in 1980 en 1985
(gecontinueerde hoofdberoepsbedrijven met koeien)

		Bedrijven met:			
		ligboxenstal		traditionele stal	
		1985	1980	1985	1980
Aantal bedrijven		29	29	8	8
Ha cultuurgrond:	totaal	724	651	121	120
	per bedrijf	25	22	15	15
Ha grasland + voedergewassen		717	650	121	120
Aantal melkkoeien:	totaal	1664	1664	213	243
	per bedrijf	57	57	27	30
Aantal jongvee:	totaal	1327	1131	216	197
	per 100 koeien	80	70	101	81
Aantal gve:	totaal	2323	2223	321	337
	per ha grasl. + voedergewassen	324	342	265	281
Melkkoeien per ha grasland + voedergewassen		2,32	2,25	1,76	2,02

Melkproductie per koe

Voor melkveehouders in het gebied heeft de melkproductie per koe zich in de afgelopen vijf jaar gunstig ontwikkeld. Over de periode 1980-1984 bereikten de melkveehouders in Teteringen met een stijging van 1,1% per jaar (64 kg) een melkproductie van 6116 kg per jaar en 1664 vet- en eiwitgrammen per koe per dag. Daarmee behoort Teteringen tot één van de hoogst producerende melkcontroleverenigingen in Noord-Brabant. De meest recente melkcontrolecijfers ('84-'85) laten een produktiestijging zien van 2,1%; hetgeen neerkomt op een extra produktieverhoging van 58 kg in vergelijking met voorgaande jaren. Zoals in het voorafgaande reeds is aangegeven, liep de veestapel in Teteringen gedurende het eerste superheffingsjaar sterk terug (-8,3%). Laag producerende dieren werden opgeruimd, met als gevolg een gemiddeld hoger producerende melkveestapel. Toch ligt het extra, aantal kg melk per koe als gevolg van de superheffing in Teteringen, lager dan in Nederland (+ 100 kg), terwijl in Teteringen relatief meer koeien werden opgeruimd dan in Nederland (-7,2%) 1).

1) Op hoofdberoepsbedrijven.

Ruwvoerbalans

De zware veebezetting uit de periode vóór de invoering van de superheffing ging op veel (melkvee)bedrijven samen met een ruwvoer-tekort. In 1985, één jaar nadat de melkcontigentering een feit werd, is de veebezetting sterk gedaald. Waarschijnlijk is door deze ontwikkeling de eigen ruwvoervoorziening op veel melkveebedrijven verbeterd. Het is zelfs mogelijk dat enkele bedrijven, waar voorheen al een evenwichtige ruwvoerbalans bestond, nu bij een zelfde graslandbeheer te maken krijgen met een ruwvoer-overschot. Om meer inzicht te verkrijgen in de ruwvoervoorziening van melkveebedrijven in Teteringen gedurende de afgelopen vijf jaar, is met de beschikbare gegevens het ruwvoer-tekort/overschot berekend 1).

Hierbij is uitgegaan van de veronderstelling dat al het op hoofdberoepsbedrijven aanwezige ruwvoer (gras, kuil, snijmais) voor de ruwvoedervoorziening van hoofdberoepsbedrijven met koeien beschikbaar is.

Het blijkt dat, ondanks de lagere veebezetting in 1985 t.o.v. 1980 geen verbetering in de ruwvoervoorziening is opgetreden. Weliswaar is door de afname van het aantal melkkoeien de totale ruwvoerbehoefte en de maximale opname gedaald, maar dit wordt grotendeels gecompenseerd door de stijging van de melkproductie per koe en de toename van het aantal stuks mest- en jongvee. In totaal nam het aantal gve in de afgelopen vijf jaar met 63 gve toe. De toename van de oppervlakte voedergewassen (62 ha) was onvoldoende om het gestegen aantal gve en de hogere maximale ruwvoeropname per gve 2) te compenseren. Het uit voorgaande cijfers opkomende beeld komt grotendeels overeen met informatie van streekkenners volgens wie de laatste jaren in de zomer meer snijmais wordt bijgevoerd dan voorheen.

Beweidingssysteem

Voor deze verkenning is aan informanten gevraagd naar het beweidingssysteem in het gebied. Daarbij werden drie systemen onderscheiden: dag en nacht weiden, 's nachts opstallen en dag en nacht opstallen (zomerstalvoeding). Dit laatste beweidingssysteem bleek in Teteringen niet voor te komen. Het aantal hoofdberoepsbedrijven dat melkkoeien 's nachts opstalt is in Teteringen beperkt. Op vijf bedrijven blijven de melkkoeien 's nachts binnen. Dit gegeven lijkt niet geheel in overeenstemming met de bedrijfsomstandigheden in het gebied. Ondanks de ruwvoertekorten (hoge veebezetting) en de weinig draagkrachtige zode (veen) alsmede het feit dat het overgrote deel van de melkveestapel in

- 1) Zie voor berekeningsmethode bijlage 2.
- 2) De gve's van de jaren 1980 en 1985 zijn niet zondermeer vergelijkbaar. In 1985 is het aantal gve per melkkoe groter dan in 1980, omdat de voederbehoefte per melkkoe is gestegen

ligboxenstallen is ondergebracht, loopt het merendeel (84%) van alle koeien dag en nacht buiten. Waarschijnlijk is het grote aantal ligboxenstalbedrijven met een kleine huiskavel hier debet aan. Uit de beschikbare cijfers komt echter geen significant verschil in verkaveling tussen beide beweidingssystemen naar voren. Wel is het zo dat op bedrijven, waar melkkoeien 's nachts worden opgesteld, relatief grote ruwvoertekorten zijn (zie tabel 4.4). Blijkens de verkregen informatie in het gebied wordt op veel bedrijven na het melken mais bij gevoerd. 's Nachts weiden melkveehouders hun melkkoeien veelal op de kleine huiskavel. Overdag graast het melkvee op de kavels, die verder van de bedrijfsgebouwen liggen.

Tabel 4.4 Beweidingssystemen en ruwvoervoorziening op bedrijven met koeien

	Beweidingssysteem	
	dag en nacht weiden	's nachts opstallen
Aantal bedrijven	32	5
Ha voeder gewassen 1)	763	99
Ruwvoertekort per groep 2)	144	43
Ruwvoertekort per bedrijf 2)	5	9

- 1) Grasland + snijmais op alle hoofdberoepsbedrijven.
2) Uitgedrukt in ha grasland.

4.2 Intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij omvat 17% van de totale produktie-omvang in het gebied, dat is 3% meer dan in 1980. De produktie bestaat bijna geheel uit mest- en fokvarkens, waarvan het aantal zich de laatste jaren fors heeft uitgebreid.

Deze groei kwam ten dele tot stand in het laatste jaar (1984-1985). Het aantal bedrijven met mestvarkens nam met drie af. Op de nevenbedrijven (in 1985 goed voor bijna veertig procent van alle mestvarkens) steeg het aantal mest varkens per bedrijf van 69 in 1980 tot 350 in 1985, waarbij het aantal nevenbedrijven met mestvarkens gelijk bleef.

In tegenstelling tot 1980 worden in 1985 de meeste varkens gemest op gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven. Het aantal melkveebedrijven met mestvarkens (11 in 1980) daalde tot 7 in 1985; het aantal gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven steeg met één. De varkensvermeerderingsbedrijven in Teteringen ontwikkelden zich in de beschouwde periode in dezelfde richting als de mesterijen, d.w.z. minder bedrijven met fokvarkens.

Tabel 4.5 Omvang van de intensieve veehouderij

	Mestvarkens		Fokvarkens	
	1980	1985	1980	1985
Aantal bedrijven met	19	17	15	14
Aantal hoofdberoepsbedrijven met	16	13	15	14
Aantal dieren op hoofdberoepsbedr.	1463	2134	1300	1559
Aantal dieren per hoofdberoepsbedr.	91	164	87	111
Totaal aantal dieren	1671	3533	1300	1559

4.3 Tuinbouw

Het aandeel van de tuinbouw in de totale produktie-omvang van het gebied is de laatste vijf jaar praktisch gelijk gebleven (+ 15%). Het aantal sbe in de tuinbouw opengrond en boomkwekerij nam met 6% per jaar af. Alleen in de glastuinbouw werd de produktie-omvang uitgebreid.

Het areaal groente opengrond en boomkwekerij alsmede vaste planten nam met 5 ha toe tot 23 ha in 1985. In totaal zijn in Teteringen zeven bedrijven in meer of mindere mate in tuinbouw gespecialiseerd. Bijna de helft van het gehele tuinbouwareaal is in gebruik bij intensieve veehouderijbedrijven.

Tabel 4.6 Tuinbouwgewassen 1980-1985: arealen in are op hoofdberoepsbedrijven

Gewassen	1980	1985
Aardbeien	59	45
Kool	160	122
Stamsperziebonen	550	272
Spinazie	155	840
Prei	243	383
Tuinbonen	84	95
Boomkwekerij+vaste planten	294	230
Overige gewassen	350	298
Glastuinbouw	248	280
Totaal	2143	2565

5. Verwachte ontwikkeling in de land- en tuinbouw (1985-1995)

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de te verwachten ontwikkelingen in de periode 1985-1995, o.a. uitgaande van de tendenties in het jongste verleden (periode 1980-1985) zoals die in het voorgaande zijn weergegeven.

Veel aandacht zal worden besteed aan de mogelijke gevolgen van de superheffing en de meststoffenwetgeving voor o.a. grondgebruik en produktiesamenstelling in de landbouw. De raming van het aantal bedrijven in de toekomst is gebaseerd op een demografisch model, aangevuld met een geschatte mutatie in het aantal bedrijven, die het gevolg zou kunnen zijn van reeds genomen of te nemen beleidsmaatregelen (superheffing, meststoffenwet).

5.2 Cultuurgrond en grondgebruik

In het jongste verleden nam de totale oppervlakte cultuurgrond van de bedrijven in het gebied met 64 ha toe. Zoals in paragraaf 3.2 is weergegeven betekent dit niet dat de feitelijke hoeveelheid cultuurgrond in Teteringen de afgelopen periode is veranderd. Op grond van de verkregen informatie wordt verwacht dat in de gemeente Teteringen tot 1955 slechts 12 ha cultuurgrond haar agrarische bestemming zal verliezen, voornamelijk ten gunste van de woningbouw. Dit zal grotendeels ten kosten gaan van niet in het landinrichtingsgebied gelegen bedrijven.

Tabel 5.1 Ontwikkeling grondgebruik op hoofdberoepsbedrijven tot 1995

Grondgebruik	ha			%		
	1980	1985	1995 (raming)	1980	1985	1995 (raming)
Grasland	695	719	690	83	79	78
Snijmais	115	149	155	14	16	16
Overig bouwland	7	10	10	1	1	1
Tuinland	22	26	40	2	3	5
Braakland	-	4	-	-	1	-
Totaal	838	907	905	100	100	100

Grondgebruik

In de verhouding tussen bouwland, grasland en tuinland zal de komende tien jaar naar verwachting geen grote verandering optreden. Veel zal afhangen van de als gevolg van de superheffing te verwachten veranderingen in de ruwvoerbalans op de melkveebedrijven. Door de hoge veedichtheid in Teteringen is echter op de meeste bedrijven nog sprake van een ontoereikend ruwvoeraanbod, zodat verwacht mag worden dat maar een beperkt areaal grasland vrijkomt voor ander gebruik. Ook de nieuwe meststoffenwet zal van invloed zijn op het grondgebruik in Teteringen. De intensieve veehouderijbedrijven krijgen hierdoor waarschijnlijk een meer grondgebonden karakter. Dit zou een toename van het snijmais-areaal tot gevolg kunnen hebben. Ook in het recente verleden werd het grootste deel van de toename in het areaal snijmais op de intensieve veehouderij bedrijven gerealiseerd. Daar staat tegenover dat, als de veedichtheid daalt, de belangstelling voor snijmais op melkveebedrijven waarschijnlijk zal afnemen.

Wellicht biedt de opengrondtuinbouw mogelijkheden om productie-omvang en grondgebruik te diversificeren. In het vervolg wordt daarom uitgegaan van een voortgezette, zij het beperkte toename van het areaal opengrondstuinbouw.

5.3 Meststoffenwetgeving

Per 1 januari 1987 zijn de wet bodembescherming en de meststoffenwet van kracht geworden. De eerste wet regelt onder meer het uitrijden van dierlijke mest. In de meststoffenwet komen mestboekhouding, mestproductie, heffing en mestbank aan de orde.

Gebruiksnormen

Boven 250 kg fosfaat op grasland, 350 kg fosfaat op snijmais en 125 kg op overig bouwland is sprake van een mest-overschot dat buiten het eigen bedrijven moet worden afgezet. Tot 1995 zullen deze normen gefaseerd worden verlaagd tot respectievelijk 175, 175 en 125 kg fosfaat voor grasland, snijmais en overig bouwland. De meststoffenwet schrijft voor dat het aantal dierplaatsen 1) op bedrijven, die meer dan 125 kg fosfaat per ha produceren, niet verder mag worden uitgebreid. Produceert een bedrijf meer dan 125 en minder dan 200 kg fosfaat per ha, dan is de veehouder over deze hoeveelheid min de heffingsvrije voet (125 kg) een overschotheffing verschuldigd van f 250,- per ton geproduceerd fosfaat. Voor en nog hogere fosfaatgift van 200 tot 250 kg geldt een soortgelijke heffing van f 500,-. De hoeveelheid fosfaat die een veehouder op een bepaald perceel uitrijdt zal in een verplichte mestboekhouding worden bijgeschreven.

1) Gemeten per 1 januari 1987.

De mestboekhouding laat zien hoeveel organische mest door intensieve veehouderij bedrijven wordt geproduceerd en hoe dit zich verhoudt tot de hoeveelheid die op grond van de meststoffenwet op eigen land mag worden uitgereden. Dit overschot aan mest moet elders worden afgezet (via de mestbank). In tabel 5.2 is voor verschillende groepen van bedrijven het mestoverschot berekend.

Tabel 5.2 Mesthuishouding in Teteringen (1985)

	Alle bedr. met koeien	Alle bedr. met koeien	Intensieve veeh. (HB)	Bedr. met koeien (HB)
Norm = 125 kg P205/ha bedrijfsoppervlakte				
Mestproduktie 1)	152	103	22	109
Maximale gift 1)	123	119	8	109
Overschot/tekort 1)	+29	-16	+14	0
Uitgedrukt in:				
mestvarkens	3857	2276	1839	-
fokvarkens	1563	838	745	-
Norm = 200 kg P205/ha bedrijfsoppervlakte				
Mestproduktie 1)	152	103	22	109
Maximale gift 1)	197	189	12	174
Overschot/tekort 1)	-45	-86	10	65
Uitgedrukt in:				
mestvarkens	6013	11547	1333	8667
Fokvarkens	2438	4681	540	3513
Norm = 250 kg P205/ha grasland, 350 kg P205/ha snijmaais 125 kg P205/ha overig bouwland				
Mestproduktie 1)	152	103	22	109
Maximale gift 1)	266	250	15	226
Overschot/tekort 1)	-114	-147	+7	117
Uitgedrukt in:				
mestvarkens	15200	19600	933	15600
fokvarkens	6162	7946	378	6324

1) Uitgedrukt in ton P205

Mestbalans op de melkveebedrijven

In 1985 produceerden de hoofdberoepsbedrijven met koeien in Teteringen ongeveer 125 kg fosfaat per ha: hetgeen de grens is waaronder geen heffing hoeft te worden betaald. Als gevolg van de

verwachte daling van de veedichtheid van 3,08 naar 2,6 gve per ha voedergrassen neemt de mestproduktie op deze bedrijven af, met als neven-gevolg dat per bedrijf ruimte is voor uitbreiding van bijvoorbeeld het aantal mest- of fokvarkens met 64 respectievelijk 25 per bedrijf met koeien (= 430 kg fosfaat). Vooral op gemengde veebedrijven met reeds in 1985 een gering aantal koeien (meer dan 20) is uitbreiding van een eventueel aanwezige varkensstapel wellicht een mogelijkheid om teruglopende inkomsten uit de melkveehouderij te compenseren.

Mestbalans op intensieve veehouderijbedrijven

In Teteringen produceren de intensieve veehouderijbedrijven gezamenlijk 22 ton fosfaat (zie tabel 5.2). Hiervan moet volgens de nieuwe wet, zeven ton buiten het bedrijf worden afgezet. Op de nevenbedrijven is daarvoor nog voldoende ruimte, zonder dat deze met overschot-heffing worden belast. Is de acceptatiegraad van de nevenberoepers binnen het gebied te gering, dan zal transport nodig zijn naar elders gelegen tekortbedrijven. In de extreme situatie, waarbij in de regio West-Brabant geen plaatsingsmogelijkheden zijn en afzet via de mestbank te duur is, zullen per intensieve veehouderijbedrijf ongeveer 222 mestvarkens of 90 fokvarkensplaatsen moeten verdwijnen (respectievelijk 77% en 50% van het gemiddelde aantal mest- en fokvarkens per bedrijf).

Uit tabel 5.2 blijkt dat de intensieve veehouderijbedrijven in Teteringen op basis van de 125 kg norm 14 ton fosfaat te veel produceren. Daavan wordt 7 ton belast met f 1750,- en 7 ton (boven 250 kg norm) met f 3500,-. Tien ton fosfaat moet buiten het bedrijf worden afgezet. Bestaat dit overschot geheel uit varkensmest (2130 ton) dan kost het transport naar het dichtstbijzijnde tekortgebied (+ 30 km) ongeveer 6500 gulden. De totale kosten per intensief veehouderijbedrijf met mestvarkens bedragen 1960 gulden. Transport van en overschot-heffing over een mestoverschot, geheel bestaande uit fokvarkensmest kost de veehouder gemiddeld 2240 gulden.

5.4 Melkveehouderij

5.4.1 Algemene inleiding

Superheffing en veebezetting

Door invoering van de superheffing in 1984 en de meststoffenwetgeving is het doen van betrouwbare voorspellingen over de toekomstige ontwikkeling van de rundveehouderij bemoeilijkt. Ook de (bio)technologische ontwikkeling brengt veel onzekerheden met zich mee.

In deze verkenning wordt uitgegaan van een blijvende melkcontingentering tot 1995. De EG wil de hoeveelheid heffingsvrije melk de komende jaren met nog eens 3% 1) verkleinen. Ondanks deze vrij stringente beperking van de mogelijkheden tot bedrijfsontwikkeling, zal de superheffing naar verwachting niet alle nieuwe ontwikkelingen afremmen. Vooral op het terrein van de fokkerij zijn grote veranderingen te verwachten zoals Holstein-Frisian (HF), en embryo transplantatie (ET) 2). Het (bio)technologisch onderzoek richt zich vooral op verhoging van de melkproductie per koe (melkrobot, Bofine Somatotropine-hormonen (BST)). Toepassing van de nu reeds bekende onderzoeksresultaten in de praktijk stelt melkveehouders in staat met minder koeien hetzelfde quotum te melken. Dit brengt een aanzienlijke kostenbesparing met zich mee vooral voor bedrijven met een zware veebezetting, waar op deze wijze meer in ruwvoer van eigen bedrijf wordt voorzien. Op bedrijven met een niet al te zware veebezetting kan hierdoor een ruwvoeroverschot ontstaan. Deze bedrijven zouden kunnen overwegen grond af te stoten, of kunnen gaan zoeken naar anderen gebruiksmogelijkheden.

Jongveebezetting

Een neveneffect van het afnemend aantal melkkoeien is een kleiner wordend aantal stuks jongvee. Om op opfokkosten te besparen, zal de jongveestapel in vergelijking met het aantal melkkoeien, zelfs meer dan proportioneel kunnen afnemen. Uiteraard daalt het aantal stuks jongvee niet verder dan het minimum dat nodig is voor de opfok van een zo hoog mogelijk producerende (melk-)veestapel. In het eerste superheffingsjaar was de afname van het aantal stuks jongvee in het algemeen veel minder groot dan de daling van het aantal melkkoeien. Dit resulteerde in een stijgend aantal stuks jongvee per honderd melkkoeien. In Noord-Brabant nam deze verhouding toe van 80 (1984) tot 83 (1985) 3).

- 1) Inmiddels is dit kortingspercentage door de Europese Commissie verhoogt tot 16% per lidstaat.
- 2) Zie v.d. Giessen, 1986, Structurele ontwikkeling in de melkveehouderij: een blik in de toekomst, LEI.
- 3) Gemeentelijke cijfers.

Een verklaring hiervoor is waarschijnlijk dat de ontwikkeling van de jongveestapel de beweging in het aantal melkkoeien met vertraging volgt. M.a.w. het aantal stuks jongvee nam nog verder toe op het moment dat de uitbreiding van het aantal melkkoeien door de contigentering onmogelijk werd. Een andere mogelijke oorzaak is de gewenste snelle overschakeling van HF- op FH melkkoeien waardoor relatief meer jongvee werd aangehouden. Gezien het sterk afgenomen aantal melkkoeien mag worden aangenomen dat op korte termijn ook het aantal stuks jongvee zal gaan dalen en dat hier daarom geen sprake is van een structureel grotere jongveestapel. Melkveehouders zullen juist nu streven naar een optimale verhouding tussen het aantal melkkoeien en stuks jongvee om zodoende hun saldo per koe te maximaliseren. Daar staat tegenover dat de afname van het aantal stuks jongvee op fokbedrijven mogelijk in een trager tempo verloopt dan op overige bedrijven.

Mestveebezetting

De gewijzigde aantalsverhouding op het melkveebedrijf heeft waarschijnlijk ook haar weerslag op het aantal stuks mestvee. Met name op bedrijven, waar als gevolg van de superheffing een ruwvoer-overschot ontstaat, is uitbreiding van de mestveestapel een reële optie geworden. De economische haalbaarheid van zo'n optie is in belangrijke mate afhankelijk van de rundvleesprijs. Nu de Europese commissie probeert het interventiesysteem voor rundvlees een meer marktgericht karakter te geven, wordt het weiden van mestvee minder aantrekkelijk. Ook de nieuwe meststoffen ontmoedigt het aanhouden van meer mestvee. Uiteraard is één en ander afhankelijk van de individuele bedrijfssituatie (zie paragraaf 5.3).

Verkaveling

Door een slechte ontwatering is een deel van het grasland-areaal minder geschikt voor ruwvoederwinning of beweiding door melkvee. Zulke bedrijven kennen in feite een ruim ruwvoeraanbod, echter de beschikbaarheid hiervan wordt door de slechte ontwatering beperkt. Bij de veronderstelde inkrumping van de melkveestapel daalt de ruwvoerbehoefte. De ruwvoerwinning en het weiden van melkvee zal zich dan meer concentreren op de, goed ontwaterde percelen. Het zelfde geldt voor percelen, die ver verwijderd liggen van de bedrijfsgebouwen. Over het algemeen kan dan ook worden vastgesteld, dat ongunstig gelegen en slecht ontwaterde percelen door contigentering minder intensief zullen worden gebruikt en zodoende hun betekenis voor de ruwvoedwinning gedeeltelijk te zullen verliezen. Bedrijven met een zware veebezetting zullen vooralsnog al hun grond zo intensief mogelijk blijven benutten. Zij zullen mogelijk minder ruwvoer aankopen en derhalve gebruik blijven maken van slecht ontwaterde en ongunstig gelegen percelen.

5.4.2 Verwachte ontwikkeling in Teteringen

In de voorgaande paragaaf is al opgemerkt dat de melkproduktie per koe de komende tien jaar naar verwachting fors zal stijgen. Foktechnische vooruitgang de melkrobot en het gebruik van natuurlijk hormonen stuwt de lactatie in de komende jaren omhoog. Voor Teteringen geldt, dat vooral de foktechnische vooruitgang in het verleden al voor een bovengemiddelde produktie heeft gezorgd. In 1995 zal de melkproduktie per koe in Teteringen naar verwachting tot 7000 kg zijn gestegen. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor het aantal melkkoeien in het gebied. De totale melkproduktie is immers begrensd door de contigentering.

Voor Teteringen wordt verwacht dat het aantal melkkoeien op hoofdberoepsbedrijven met 370 zal dalen tot ongeveer 1500 in 1995. De jongvee-melkkoeienverhouding zal na de stijging in het eerste superheffingsjaar waarschijnlijk weer op het niveau van 1980 terugvallen (0,7 stuks jongvee per melkkoe) hetgeen impliceert dat het aantal stuks jongvee tot 1995 sneller daalt dan het aantal melkkoeien. Naar verwachting telt de totale veestapel in 1995 ongeveer 1050 stuks jongvee. Het aantal stuks mestvee in 1995 is in deze prognose gelijk gesteld aan het aantal in 1985, omdat de vooruitzichten van rundvleesproduktie niet erg rooskleurig zijn. Een en ander resulteert in een veedichtheid van 2,6 gve per ha voedergewassen.

In tabel 5.3 is een overzicht gegeven van de verwachte ontwikkeling in de rundveehouderij tot 1995. Op basis hiervan, kan voor 1995 de ruwvoerbalans worden berekend. Verwacht wordt dat in 1995 een klein ruwvoer-overschot zal optreden (zie voor berekeningsmethode bijlage 2). Voor het overgrote deel van de bedrijven geldt echter dat zij minder ruwvoer hoeven aan te kopen.

Tabel 5.3 Overzicht van de rundveehouderij 1985-1995

	1985	1995
Aantal melkkoeien	1877	1500
jongvee	1548	1050
mestvee	158	160
Ha grasland	719	690
Ha snijmais	149	155
Gve/ha voedergewassen 1)	3,10	2,6

- 1) Het aantal gve in 1985 is niet geheel vergelijkbaar met het aantal gve in 1995 (zie bijlage 3).

5.5 Intensieve veehouderij

De intensieve veehouderijbedrijven zullen de sterke groei van de afgelopen vijf jaar (+14%) waarschijnlijk niet kunnen

voortzetten. De nieuwe meststoffenwet dwingt de varkenshouders hun produktiegroei te staken. Door het opgelegde uitrijverbod en de overschotheffing zullen zij hun financiële middelen waarschijnlijk gebruiken voor mestopslag. Daarnaast zal de neerwaartse druk op de varkensprijs als gevolg van het meer marktgerichte interventiesysteem zeker geen impuls zijn voor uitbreiding en nieuwvestiging. Tot nu toe concentreerde de intensieve veehouderij zich voornamelijk op de grote, daarop gespecialiseerde bedrijven. De overschot-heffing maakt produktiegroei op deze bedrijven onaantrekkelijk. Op rundveebedrijven, die door de superheffing een deel van hun koeien kwijt raken, is nog wel ruimte voor uitbreiding van de varkensstapel. Op deze bedrijven is de limiet van 125 kg fosfaat per ha nog niet bereikt. De verwachting is dan ook dat de intensieve veehouderij in de komende tien jaar vooral zal worden uitgebreid op de bedrijven met koeien.

Op grond van de hiervoor geschetste ontwikkeling, wordt verwacht dat het aantal gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven, evenals de gemiddelde produktie-omvang van deze bedrijven, tot 1995 ongeveer gelijk zal blijven.

5.6 Tuinbouw

De ontwikkeling van de tuinbouw (opengronds- en glas) is erg onzeker. De produktie-omvang glastuinbouw nam de afgelopen periode toe van 889 sbe in 1980 tot 1026 in 1985 (+15%). De oppervlakte glas nam iets toe van 2,4 ha in 1980 tot 2,8 ha in 1985. De mogelijke uitbreiding van het areaal opengrondstuinbouw is mede afhankelijk van de mate waarin melkveehouders te maken krijgen met een ruwvoer-overschot en daarmee een grond-overschot. Tot nu toe kwam buiten de tuinbouwbedrijven alleen opengrondstuinbouw voor op intensieve veehouderijbedrijven. De afgelopen periode echter nam de produktie-omvang in opengrondstuinbouw op deze bedrijven steeds verder af ten gunste van de intensieve veehouderij. Daarbij komt dat slechts een klein gedeelte van Teteringen qua bodemtype geschikt is voor opengrondstuinbouw. Vandaar dat de komende tien jaar geen grote uitbreiding voor de opengrondstuinbouw wordt verwacht. Mede, gezien de mogelijke marktverzadiging in deze sector en de sterke gerichtheid op de melkveehouderij wordt geen sterke uitbreiding van het areaal opengrondstuinbouw verwacht.

5.7 Produktie-omvang van de sectoren

In 1985 maakt de rundveehouderij bijna 70% uit van de totale produktie-omvang 1) in Teteringen. Grasland en snijmaïs bestrijken 96% van de totale oppervlakte in Teteringen. Rund-

1) Hoofdberoepsbedrijven.

veehouderij is daarmee de belangrijkste produktietak in het gebied. De toekomstige ontwikkelingen in deze sector zijn dan ook van grote invloed op de produktie-omvang in andere sectoren.

De belangrijkste verandering in de ontwikkeling van de produktie-omvang in het gebied, is de verwachte afname van het aantal melkkoeien. Dit zal waarschijnlijk een sterke daling van de produktie-omvang tot gevolg hebben, die nog wordt versterkt door de verwachte daling van het aantal stuks jongvee. Een en ander heeft tot gevolg dat de totale produktie-omvang in de rundveehouderij tot 1995 met ongeveer 15% zal dalen (op basis van de sbe-norm 1981, zie ook bijlage 1).

De intensieve veehouderij zal de groei van de afgelopen vijf jaar (+14%) zeker niet kunnen voortzetten. Wel mag worden verwacht dat op de meer gemengde veehouderijbedrijven het aantal varkensplaatsen nog licht zal stijgen, wanneer deze de limiet van 125 kg fosfaat per ha nog niet hebben bereikt. Waarschijnlijk zal de groei van het totaal aantal sbe intensieve veehouderij steeds verder afnemen tot op de meeste bedrijven de limiet van 125 kg fosfaat per ha is bereikt. Hierbij is nog afgezien van de prijsontwikkeling op de markt voor varkensvlees en de eventueel daaropvolgende beleidsmaatregelen, ter beperking van de overschotten.

De groeikansen voor de tuinbouw in Teteringen zijn tot 1995 waarschijnlijk gering. Wellicht biedt de opengrondstuinbouw een uitwijkplaats, voor veehouders die door de superheffing en meststoffenwet in het nauw zijn gedreven. Gezien de bodemschiktheid van het gebied voor deze produktietak zijn de mogelijkheden voor areaaluitbreiding beperkt. Verwacht mag worden, dat de produktie-omvang in de tuinbouw maar weinig zal toenemen.

Dit levert een totaalbeeld, waarin de sterke daling van het

Tabel 5.4 Samenstelling en ontwikkeling produktie-omvang tot 1995

Produktietak	Aantal sbe			Index 1985 (1980=100)	Index 1995 (1985=100) (raming)
	1980	1985 1995			
		(raming)			
Rundveehouderij 1)	7359	7517	6400	102	85
Akkerbouw	62	69	60	111	87
Intensieve veehouderij	1527	1751	1900	115	109
Tuinbouw opengrond	410	323	400	79	123
Boomteelt + fruit	334	249	300	75	121
Glastuinbouw	889	1026	1100	115	107
Totaal hoofd- beroepsbedrijven	10575	10930	10160	103	93

1) Inclusief snijmais.

aantal sbe in de melkveehouderij, niet of nauwelijks wordt gecompenseerd door toename van de produktie-omvang in de ander sectoren.

Overigens is deze daling van de produktie-omvang vooral het gevolg van de gestegen melkproduktie per koe, die samen met de contigentering zorgt voor een kleinere melkveestapel. Het werkelijke produktievolume in de melkveehouderij zal slechts dalen door een verdere beperking van de hoeveelheid heffingsvrije melk. In feite is hier sprake van een produktiviteitsstijging, die leidt tot een verhoging van de netto-toegevoegde waarde per koe (zie bijlage 1). Dit houdt tevens in dat de inkomens minder drastisch dalen dan uit deze cijfers naar voren komt. Een en ander is echter ook sterk afhankelijk van de kosten-ontwikkeling.

5.8 Bedrijfsgrootte

Naar verwachting zal een daling van het aantal melkkoeien (~20% tot 1995) niet direct leiden tot een kleiner gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf. Het merendeel van de bedrijven zal proberen de omvang van haar huidige melkveestapel te handhaven. Hiervoor is grond met quatum nodig, die waarschijnlijk aan kleine melkveebedrijven zal worden onttrokken. De gemiddelde oppervlakte voedergewassen per bedrijf zal als gevolg hiervan waarschijnlijk met ongeveer 2 ha toenemen tot 26 ha in 1995. Tabel 5.5 laat zien dat het percentage grote bedrijven met koeien (tot 30 ha) in de komende tien jaar verder toeneemt. De bedrijfsgrootte van de overige bedrijven zal naar verwachting maar weinig veranderen.

Tabel 5.5 Hoofdberoepsbedrijven met koeien naar oppervlakte voedergewassen

Oppervlakte voedergewassen	Aantal bedrijven		% bedrijven	
	1985	1995 (raming)	1985	1995 (raming)
Tot 20 ha	15	8	40	26
20-30 ha	13	12	35	37
30 ha en meer	9	12	24	37
Totaal	37	32	100	100

5.9 Aantal bedrijven en produktie per bedrijf

In de afgelopen periode is het aantal hoofdberoepsbedrijven nauwelijks veranderd. Uittreding als gevolg van ziekte, overlij-

den, beroepsbeëindiging, beroepsverandering of andere oorzaken werden bijna geheel gecompenseerd door toetreding van nieuwe bedrijfshoofden bij overdracht van nieuwe bedrijven en stichting van nieuwe bedrijven.

De belangrijkste oorzaak van uittreding is beroepsbeëindiging van oudere bedrijfshoofden. In het recente verleden werd 70% van de aan deze bedrijfshoofden toebehorende bedrijven als hoofdberoepsbedrijf voortgezet. Gezien het hoge opvolgingspercentage (68%) mag worden verwacht dat dit ook in de naaste toekomst het geval zal zijn.

Echter als gevolg van de superheffing en in mindere mate de nieuwe meststoffenwetgeving zullen de mogelijkheden voor productie-uitbreiding en daarmee voor continuering van de bedrijven geringer worden. Daarmee zullen minder bedrijven na beroepsbeëindiging worden voortgezet. Het aantal hoofdberoepsbedrijven zal daarom sneller afnemen dan uit de demografische ontwikkeling in het verleden mocht worden verwacht.

Ondanks verdere verlaging van de hoeveelheid heffingsvrije melk en de stijging van de melkproductie per koe, mag worden verwacht dat veel melkveehouders in de toekomst proberen hun melkveestapel op het huidige (gemiddelde) niveau (51 melkkoelen) te handhaven, hetgeen tot gevolg heeft dat de gemiddelde bedrijfsoppervlakte zal toenemen.

Dit gaat waarschijnlijk ten koste van bedrijven waarvan continuïteit en opvolging onzeker is. Op grond hiervan is aangenomen dat het aantal bedrijven met koelen met 5 zal afnemen. De overige bedrijfstypen blijven in aantal praktisch gelijk. Naar verwachting zal ook het aantal nevenbedrijven ongeveer gelijk blijven.

Tabel 5.6 Ontwikkeling van het aantal bedrijven tot 1995

Bedrijfstype	1980	1985	1995
			(raming)
Gespecialiseerde melkveebedrijven	37	25	24
Overwegend melkveebedrijven	1	10	6
Intensieve veehouderijbedrijven	4	6	5
Glastuinbouwbedrijven	4	4	4
Overige bedrijven	4	4	4
Totaal hoofdberoepsbedrijven	50	49	43
Aantal nevenbedrijven	15	16	14
Alle bedrijven	65	65	57

Gemiddelde bedrijfsomvang

Als gevolg van de hiervoor geschetste ontwikkelingen zal de gemiddelde produktie-omvang van de gecontinueerde bedrijven (uitgedrukt in sbe-1981) weinig verandering ondergaan. Dit houdt in dat bij gelijkblijvende opbrengst-batenverhouding de inkomens ook op hetzelfde niveau zullen blijven. Tegen de achtergrond van de EG-politiek en de algemene economische ontwikkeling mag echter worden verwacht dat de opbrengsten sterk onder druk zullen komen te staan. Het is de vraag of de hieruit voortvloeiende daling van de opbrengsten voldoende kan worden gecompenseerd door verlaging van de kosten om het inkomen op peil te houden.

6. Enkele slotopmerkingen

In de afgelopen vijf jaar is de structuur van de melkveehouderij in Teteringen weinig veranderd. Het aantal bedrijven met koeien bleef praktisch gelijk. Wat wel veranderde was het aantal melkkoeien in het gebied, dat in het laatste jaar van de beschouwde periode (1984-1985) onder invloed van de superheffing met ongeveer 12% terugliep. De melkveehouderijbedrijven zijn daarmee terug op het niveau van 1980 met 51 melkkoeien per bedrijf. Wel wordt de trend in de stijging van de produktie per koe van de afgelopen jaren voortgezet met een toename van 100 kg per jaar tot 6116 kg in 1985. Daarmee is Teteringen nummer vijf op de lijst van Noord-Brabants melkcontroleverenigingen.

De verkaveling en waterhuishouding in het gebied laten te wensen over en staan een optimale bedrijfsvoering in de weg. De onder invloed van de superheffing verwachte verdere daling van het aantal koeien in het gebied, zal naar verwachting op een klein aantal bedrijven leiden tot minder intensief graslandgebruik met name op ongunstig gelegen percelen en kavels met een slechte waterhuishouding. Het merendeel van de bedrijven in Teteringen zal, ondanks de superheffing, in 1995 nog steeds ruwvoer moeten aankopen. Voor deze bedrijven met een relatief zware veebezetting kan verbetering van verkaveling en waterhuishouding bijdragen tot verlaging van de kosten en daarmee tot een grotere kans op continuïteit.

Daarnaast zouden de gemengde (melkvee)bedrijven hun inkomen op peil kunnen houden door uitbreiding van de intensieve veehouderij. Gezien de reeds hoge veedichtheid en de daarmee samenhangende hoge mestproduktie, zijn de mogelijkheden hiertoe, op grond van de normen in de meststoffenwetgeving, niet erg groot. Alleen bedrijven met een relatief lage veedichtheid kunnen nog uitbreiden. Gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven krijgen in elk geval te maken met mestoverschotten, waarover overschotheffing moet worden betaald.

De mogelijkheden voor uitbreiding van de produktie in de tuinbouw worden ook niet al te hoog ingeschat, gezien de weinig geschikte bodem en het typisch melkveehouderijkarakter van het gebied.

Samengevat moet worden geconcludeerd dat de continueringskansen van veel bedrijven in het gebied als gevolg van de superheffing en de meststoffenwetgeving zijn gereduceerd. In hoeverre dit leidt tot een sterke afname van het aantal bedrijven is mede afhankelijk van de te benutten mogelijkheden in andere sectoren.

Literatuur

Berkel, Th. L. van
De Krimpenerwaard, sociaal economische verkenning van een weide-
gebied
Den Haag, LEI, 1981

Giessen, drs. L.B.
Structurele ontwikkelingen in de melkveehouderij: een blik in de
toekomst
Den Haag, LEI, 1986

Landinrichtingsdienst
Landinrichting "Teteringen" ex artikel 32 van de Ruilverkave-
lingswet 1954
's-Hertogenbosch, 1985

Derde nota over de Ruimtelijke ordening
Nota landelijke gebieden, deel 3d; regelingsbeslissing met nota
van toelichting
1979.

Post, drs. J.H., ir. J.H.M. Wijnands e.a.
Mestnormen: enkele nationaal-economische gevolgen
Den Haag, LEI, 1985

Wijnands, ir. J.H.M., ing. H.H. Luesink
Transport en verwerking van mest-overschotten in Nederland
Den Haag, LEI, 1985

Bijlagen

Bijlage 1. Toelichting op enige veel gebruikte termen

1. Telplichtige geregistreerden

De bij de districtbureauhouders in de administratie opgenomen personen die een agrarisch bedrijf hebben met een omvang van minstens 10 standaardbedrijfseenheden.

2. Beroepsgroepen

De indeling in beroepsgroepen wijkt af van die in de landbouwtelling. Aan de hand van informatie van streekkenners is de volgende indeling gehanteerd.

Hoofdberoepsbedrijven = A + B - bedrijven:

A: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;

B: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed, tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep.

Nevenbedrijven = C, D en S-bedrijven:

C: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed;

D: rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik;

S: speciale dan wel afwijkende bedrijven.

3. Vergelijkbaarheid gegevens metelling

Voor de samenstelling van dit rapport is gebruik gemaakt van gegevens uit de metellingen van de landbouw. Deze gegevens hebben betrekking op alle geregistreerde bedrijven (met produktie-omvang van meer dan 10 sbe), die in het blok (studiegebied) liggen en op de cultuurgrond die zij in gebruik hebben. Omdat de indeling in beroepsgroepen afwijkt van die in de landbouwtellingen zijn alleen de gegevens van alle bedrijven vergelijkbaar met die van andere gebieden.

4. Oppervlakte gemeten maat

Gemeten maat is de oppervlakte beteelbare grond (paden en voren inbegrepen).

5. Arbeidsjaareenheden (AJE)

In 1984 zijn de gegevens per werknemer uit de arbeidskrachtentelling omgerekend tot arbeidsjaareenheden op basis van 2000 uur per AJE waarbij 1 persoon maximaal voor 1 AJE is geteld.

6. Een standaardbedrijfseenheid (sbe) is een eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden. Op de volgende pagina volgt een opsomming van de normen voor de voornaamste gewassen en dieren.

Bijlage 1 (1e vervolg)

Gewassen	Sbe per ha		Sbe per dier	
	1975	1981	1975	1981
Grasland	1,0	1,1	2,5	2,55
Snijmaïs	3,5	3,5	0,7	0,8
Aardappelen (consumptie)	7,5	8	0,7	0,6
Suikerbieten	6,5	7	0,4	0,3
Wintertarwe	2,5	3	0,18	0,15
Overige granen	2,5	2	0,18	0,15
Fruit 1)	21	21	1,4	1,15

1) Gemiddeld aantal sbe per ha in het gebied

Toepassing van het begrip standaardbedrijfseenheid

De relatieve betekenis van een bedrijf of een produktietak kan in economische opzichten worden uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden. Een sbe staat voor een bepaalde gestandaardiseerde hoeveelheid toegevoegde waarde. Onder invloed van economische en technische factoren ontwikkelt de toegevoegde waarde per dier of per hectare gewas zich in de verschillende produktietakken echter niet gelijk. Daardoor geven de voor een bepaald basisjaar opgestelde verhoudingsgetallen na verloop van tijd geen zuiver beeld meer van de relatieve economische betekenis van verschillende produktietakken of bedrijfsonderdelen. Dit is een reden om de sbe-normen periodiek te herzien. Een en ander heeft consequenties voor vergelijkingen (van bijvoorbeeld een bepaalde produktietak) in de tijd. Hierbij dient men in ogenschouw te nemen dat sbe-vergelijking in de tijd wel een redelijke indruk geeft van de verandering in netto-toegevoegde waarde, maar niet in de verandering in produktievolume. Wanneer bij sbe-vergelijking tussen twee jaren dezelfde norm wordt gebruikt is dit een goede graadmeter voor de ontwikkeling van het produktie-volume. Als de sbe-norm in het meest recente jaar echter wordt aangepast aan de produktiviteitsstijging, geeft sbe-vergelijking de ontwikkeling van de netto toegevoegde waarde.

De in dit rapport gebruikte sbe-normen weerspiegelen voor wat betreft 1984 de op landelijk niveau genormaliseerde verhoudingen rond 1981; voor 1979 is 1975 als peiljaar gekozen. Deze normen worden voor de corresponderende basisjaren van dit onderzoek als een goede benadering beschouwd. Het is echter goed te bedenken dat bijvoorbeeld een sbe-berekening op basis van normen uit 1975 in 1985 tot andere verhoudingen zou leiden. Verhoudingsgewijs is bijvoorbeeld de toegevoegde waarde per dier in de intensieve veehouderij sterk achtergebleven bij die in de melkveehouderij. Op basis van sbe-normen uit 1975 zou de omvang van de intensieve veehouderij in 1984 dan ook circa 20% hoger zijn uitgekomen en de omvang van de rundveehouderij ruim 2% lager.

Bij de vooruitberekening naar 1995 is uitgegaan van de nu geldende sbe-normen. Er wordt verondersteld dat de toegevoegde waarde per eenheid produkt zich in de verschillende produktietakken in eenzelfde richting en tempo zal ontwikkelen. Het is vrijwel uitgesloten dat dit werkelijk het geval zal zijn. Maar het is ook niet mogelijk in te schatten welke verhoudingen dan wel in 1994 mogen worden verwacht. Daarvoor zijn de ontwikkelingen op het gebied van prijzen en produktiviteit te onvoorspelbaar.

Bijlage 1 (2e vervolg)

7. Grootvee-eenheden (gve)

Een grootvee-eenheid (gve) komt overeen met de netto-energiebehoefte van een volwassen melkkoe van 550 kg levend gewicht met een dagproductie van 15 kg melk met 4% vet. Deze "standaardkoe" heeft een voederbehoefte van 11450 VEM per dag. Het veebestand wordt daarbij als volgt omgerekend: 1 koe = 1 gve, 1 stuk jongvee = 0,4 gve, 1 stuk mestvee = 0,7 gve, 1 paard ouder dan 2 jaar = 1,0 gve, 1 schaap = 0,1 gve (zie ook bijlage 2).

In de sociaal-economische verkenning wordt de gve vaak gebruikt om over een reeks van jaren de ontwikkeling van de veedichtheid (gve per ha voedergewassen) weer te geven. Op basis hiervan kan worden berekend in hoeverre het areaal voedergewassen in het gebied genoeg ruwvoer levert om aan de ruwvoerbehoefte van de aanwezige veestapel (aantal gve x 11450) te voldoen.

Als de melkproductie per koe in het begin van de beschouwde periode weinig verschilt van die aan het eind, geeft de veedichtheid een redelijk inzicht in de ontwikkeling van de ruwvoervoorziening in het gebied. Echter bij een sterk stijgende (dalende) melkproductie per koe, neemt de voederbehoefte, behorende bij één gve toe (af). Dit betekent dat de ontwikkeling van het aantal gve een onjuist beeld geeft van de werkelijke ontwikkeling, van de voederbehoefte. Omdat in Teteringen de afgelopen vijf jaar sprake was van een sterke stijging van de melkproductie, is de ruwvoerbehoefte van melkkoeien niet berekend op basis van de veedichtheid, maar gerelateerd aan de ontwikkeling van de melkproductie per koe (zie ook bijlage 2).

8. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal standaard-bedrijfseenheden (sbe) berekend voor de akkerbouw, de rundveehouderij, de tuinbouwakkers en de intensieve veehouderij. Afhankelijk van het percentage sbe dat per bedrijf voor deze onderdelen werd gevonden zijn de hoofdberoepsbedrijven ingedeeld in "bedrijfstypen". Te onderscheiden zijn:

1. Gespecialiseerde melkveebedrijven: op deze bedrijven bestaat 80% of meer van alle sbe uit melkveehouderij.
2. Overige melkveebedrijven: op deze bedrijven bestaat 60 tot 80% van alle sbe uit veehouderij.
3. Gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven: op deze bedrijven bestaat 80% of meer van alle sbe uit melkveehouderij.
4. Glastuinbouwbedrijven: op deze bedrijven bestaat 60% of meer van alle sbe uit glastuinbouw.
5. Overige tuinbouwbedrijven: op deze bedrijven bestaat 60% of meer van alle sbe uit tuinbouw. Er is echter geen overheersende aanwezig.
6. Overige landbouwbedrijven: landbouwbedrijven waar geen overheersende landbouwrichting aanwezig is.

9. Kavel

Een kavel is een aaneengesloten stuk grond, dat behoort tot het bedrijf en dat rondom omsloten wordt door land van een ander. In dit aaneengesloten stuk grond mogen geen grenzen voorkomen als wegen, waterlopen en spoorbanen.

10. Voedergewassen (vg)

Onder voedergewassen wordt hier verstaan: grasland, snijmaïs en voederbieten.

Bijlage 2 Methode berekening ruwvoeroverschot-tekort

Bij de berekening van het ruwvoer-overschot of -tekort zijn de volgende, voor het gebied gesommeerde, kengetallen van belang:

- het KVEM-aanbod uit kuil, weide gras en snijmais;
- de KVEM-behoefte per koe per dag berekend op basis van de melkproductie per koe;
- de maximale drogestof-opname uit ruwvoer, omgerekend naar KVEM per koe per dag.

Omdat over de ruwvoeraan- en -verkoop van de bedrijven in het gebied geen cijfers beschikbaar zijn, is hier uitgegaan van een fictieve, gesloten ruwvoerhuishouding. Een gegeven deel van het KVEM-aanbod uit weidegras en kuil is zowel in stal- als weideperiode gereserveerd voor jong- en mestvee. De op het bedrijf aanwezige hoeveelheid snijmais wordt in de stalperiode verdeeld onder de melkkoeien.

In de weideperiode nemen alle melkkoeien de maximaal opneembare hoeveelheid weidegras op. Wat overblijft aan weidegras wordt ingekuild en vormt het KVEM-aanbod in de stalperiode. Als dit KVEM-aanbod uit kuil groter is dan de maximale opname (in KVEM) van de op het bedrijf aanwezige melkkoeien in de stalperiode, ontstaat een ruwvoer-overschot. Wanneer het KVEM-aanbod daalt tot onder de maximale opname is er een tekort aan ruwvoer. Dit tekort wordt gedeeltelijk gecompenseerd door de minimale krachtvoergift, die zowel bij ruwvoer-overschot als -tekort gelijk is aan het verschil tussen KVEM-behoefte en maximale opname (zie figuur 4.3). Het resterende tekort zal bij een gesloten ruwvoerhuishouding met extra krachtvoer moeten worden ingevuld. In de praktijk betekent dit echter dat de bedrijven in het gebied per saldo ruwvoer van buiten het gebied aankopen, wat in Teteringen ook het geval blijkt te zijn.

Bijlage 3

Tabel B3.1 Ontwikkeling melkveestapel (1980-1985)

Aantal melkkoeien per bedrijf	Aantal bedrijven	
	1980	1985
0 - 20	1	2
20 - 30	3	3
30 - 40	9	7
40 - 50	3	7
50 - 70	15	9
70 en meer	6	9
Totaal	37	37

Tabel B3.2 Huiskavel per koe (1985)

Are huiskavel per koe	Bedrijven met	
	ligboxenstal	traditionele stal
tot 15	14	0
15 - 20	4	1
10 - 25	4	1
25 - 30	5	2
30 en meer	2	4

Tabel B3.3 Melkveebedrijven naar beweidingssysteem en percentage grond aan huis

Percentage huiskavel	Dag en nacht weiden	's Nachts opstallen
Tot 20	4	1
20 - 30	3	-
30 - 40	7	1
40 - 50	7	2
50 - 60	3	1
60 en meer	10	2
Totaal	34	7

Bijlage 3 (vervolg)

Tabel B3.4 Verdeling produktie-omvang intensieve veehouderij over de bedrijfstypen

Bedrijfstype	Aantal sbe		%	
	1980	1985	1980	1985
Melkvee tot 80	618	81	4	5
Melkvee 60-80	230	417	15	24
Intensieve veehouderij tot 80	677	1174	44	67
Overige bedrijfstypen	2	79	-	4
Totaal	1527	1751	100	100

Tabel B3.5 Vergroting en verkleining op hoofdberoepsbedrijven van 1980 tot 1985

Omschrijving 1980	Verkleining		Vergroting	
	aantal verkleinde bedrijven	ares per bedrijf	aantal vergrote bedrijven	ares per bedrijf
minder dan 5 ha	2	9	3	36
5 - 10 ha	2	8	1	100
10 - 15 ha	3	181	4	332
15 - 20 ha	3	105	2	184
20 - 30 ha	5	89	13	479
30 ha en meer	2	150	2	297

Tabel B3.6 Ontwikkeling melkveestapel op alle bedrijven met koeien

Aantal melkkoeien per bedrijf	1980	1985
0 - 20	2	3
20 - 40	14	13
40 - 55	9	12
55 - 75	14	10
77 en meer	2	3
Totaal	41	41